

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ, НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„НАЦІОНАЛЬНИЙ ГІРНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ”

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ
З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ**

для студентів геологорозвідувального факультету

Дніпропетровськ

2012

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ, НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„НАЦІОНАЛЬНИЙ ГІРНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ”

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра історії та політичної теорії

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ
З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ**

для студентів геологорозвідувального факультету

Дніпропетровськ

НГУ

2012

Методичні рекомендації та практичні завдання з української мови професійного спілкування для студентів геологорозвідувального факультету [Текст] / Г.Г. Жданова, С.Є. Ігнат'єва, Н.Г. Костюк та ін. – Д.: Національний гірничий університет, 2012. – 83 с.

Автори:

Г.Г. Жданова, старш. викл. (тема 3, 7);

С.Є. Ігнат'єва, канд. філол. наук, проф. (тема 2);

Н.Г. Костюк, старш. викл. (тема 1);

І.К. Цюп'як, канд. філол. наук, доц. (тема 8)

О.Л. Чумак, викл. (теми 4 – 6).

Затверджено методичною комісією юридичного факультету (протокол № 7 від 08.05.2012) за поданням кафедри історії та політичної теорії (протокол № 2 від 09.04.2012).

Відповідальний за випуск завідувач кафедри історії та політичної теорії,
канд. іст. наук, проф. В.Ю. Пушкін.

Тема 1. Мова і професія

Навчальна мета. Здійснити регламентування професійного спілкування, навчити студентів застосовувати орфоепічні та акцентологічні норми української літературної мови в усному спілкуванні, доречно використовувати моделі звертання, привітання, ввічливості, вибачення, погодження, подяки, прощання.

1. Особливості професійного спілкування.
2. Сучасна українська літературна мова та її норми.
3. Культура усного та писемного мовлення.
4. Основні вимоги до мовлення.
5. Мовленнєвий етикет спілкування:
  - а) види спілкування;
  - б) правила для мовця та слухача;
  - в) мовні моделі.
6. Телефонний етикет.

Культура мовлення – це духовне обличчя людини, що засвідчує загальний розвиток особистості, ступінь прилучення її до духовних багатств рідного народу і надбань усього людства. Основою мовленнєвої культури є грамотність, тобто дотримання загальноприйнятих літературних норм у користуванні лексичними, фонетичними, морфологічними, синтаксичними і стилістичними засобами мови. Професор О. Сербенська наголошує, що у широкому значенні вислів „культура мовлення” пов’язують із любов’ю, прив’язаністю та почуттям поваги до рідної мови та її багатовікової традиції, з турботою про повноцінне функціонування, а також із діяльністю суспільства та людської особистості.

Важливими складниками мовної культури є:

- *комунікативна правильність мови*, тобто здатність формулювати думку лаконічно, чітко, однозначно;
- *граматична правильність*, власне відповідність мовних форм до загальноприйнятих норм;
- *естетика вислову*, тобто вироблене чуття краси мови.

Основними комунікативними ознаками культури мовлення є *правильність, змістовність, послідовність, багатство, точність, виразність, доречність і доцільність, емоційність.*

Змістовність викладу передбачає глибоке усвідомлення теми і головної думки висловлювання, достатнє вивчення матеріалу питання, глибоке розкриття сутності, уникнення зайвого.

Послідовність викладу пов’язана з логічністю і лаконічністю думок. Точність висловлювання великою мірою залежить від глибини знань та ерудиції особистості, а також від багатства власного словника.

Передаючи свої думки, необхідно добирати слова, які найбільше відповідають сутності викладу.

Для виразності висловлювання слід виокремлювати найважливіші місця певної інформації.

Доречність і доцільність повідомлення залежать від того, наскільки повно і глибоко людина оцінює ситуацію спілкування, інтереси, стан, настрій адресата. Треба уникати того, що могло б уразити, викликати роздратування у співбесідника і вказувати на помилки співрозмовників у тактовній формі.

Емоційність викладу застосовується в усному мовленні. Вона пов'язана насамперед з милозвучністю (евфонією) та з мелодикою мовлення. Мелодика – основний компонент інтонації. Мелодика організовує фразу, розмежовує її на синтагми та ритмічні групи, одночасно пов'язуючи частини, і розрізняє комунікативні типи висловлювання (запитання, спонукання, розповідь, оклик), виділяє найважливішу частину висловлювання тощо.

Щоб наша мова була багатого, розвиненою, правильною та яскравою, треба її вивчати все життя, постійно виховувати свій мовний смак і чуття на кращих зразках художньої літератури і публіцистики.

З культурою мовлення тісно пов'язаний мовний етикет.

Мовний етикет – це правила мовленнєвої поведінки, прийняті національним колективом мовців. Він охоплює стійкі формули спілкування (слова, словосполучення, мовні звороти – кліше) в ситуаціях установлення контакту із співбесідником, підтримки спілкування в доброзичливій тональності. За умовами і змістом мовної ситуації розрізняють п'ятнадцять різновидів мовного етикету: 1) привернення уваги, звертання; 2) вітання; 3) знайомство; 4) запрошення; 5) прохання, порада, пропозиція; 6) погодження, згода, відмова у відповідь на прохання і запрошення; 7) згода і незгода; 8) вибачення; 9) скарга; 10) втішення, докір; 11) поздоровлення, побажання; 12) комплімент; 13) несхвалення, заперечення; 14) вдячність; 15) прощання.

Основні правила спілкування:

- бути завжди ввічливим, привітним і доброзичливим у спілкуванні, з повагою ставитися до співрозмовника;
- уміти слухати інших, не перебивати їх;
- говорити про те, що може бути цікавим для тих, хто слухає (читає);
- не завдавати людям шкоди словом (не ображати, не говорити неприємного іншим, не виявляти своєї переваги, не вживати грубих слів);
- уміти ввічливо попросити і ввічливо відмовити, не образивши людину своєю відмовою;
- намагатися пояснити причину свого прохання чи відмови;
- використовувати у спілкуванні форми, що відображають ввічливість: „Будь ласка”, „Прошу Вас”, „Вибачте”, „Не ображайтесь”,

„Чи не змогли б Ви”, „Чи так зручно для Вас?”, „На жаль...”, стежити за культурою мовлення;

- висловлюватися стисло і по суті, чітко викладаючи свої думки;
- спиратися на факти, обґрунтовуючи власну позицію;
- не захоплюватися деталями, але пам'ятати, що своєчасно і доречно наведений приклад, може зміцнити вашу позицію.

Ділове спілкування – це складний багатоплановий процес розвитку контактів між людьми у службовій сфері. Його учасники виступають як офіційні представники і орієнтовані на досягнення мети, вирішення конкретних завдань. Прийнятий порядок і форму поведінки на службі називають діловим етикетом. Етика ділового спілкування базується на таких правилах і нормах поведінки партнерів, які сприяють розвиткові співпраці. Передусім йдеться про зміцнення взаємодовіри, постійне інформування партнера щодо своїх намірів і дій, запобігання обману та невиконанню взятих зобов'язань. У деяких зарубіжних корпораціях і фірмах навіть розроблено „Кодекси честі” для службовців.

Правила для мовця

1. Доброзичливо ставитися до співрозмовника.
2. Виявляти доречну у певній ситуації ввічливість (врахування статі, віку, службового статусу), знімати надмірну категоричність.
3. Не рекомендується ставити в центр уваги своє „я”, нав'язувати свої думки.
4. Вміти вибрати тему для розмови, доречну в кожній ситуації, яка є цікавою і зрозумілою партнерові.
5. Мовець повинен стежити за логікою розгортання думки, щоб висновки не протирічили задуму бесіди.
6. Пам'ятати, що межа смислового сприйняття і концентрації уваги слухача – обмежені.
7. Необхідно відбирати мовні засоби відповідно до вибраної тональності тексту, орієнтуючись не тільки на адресата, а й на ситуацію спілкування, на офіційність або неофіційність ситуації.
8. Пам'ятати, що в усному спілкуванні слухач не тільки чує, а й бачить мовця і сприймає жести, міміку, манеру триматися, культуру поведінки.

Правила для слухача

1. Перервати справи й уважно слухати мовця.
2. Слухаючи, доброзичливо, з повагою і терпляче ставитися до мовця, бути тактовним.
3. Намагатися не перебивати мовця, не вставляти недоречних зауважень, не переводити власне слухання в говоріння.
4. Перевести в центр уваги інтереси мовця.
5. Вміти вчасно оцінити мовлення співрозмовника, погодитися чи не погодитися з ним, відповісти на питання.

Телефонний етикет

Ділове спілкування телефоном можна представити у вигляді певних етапів.

1. Початковий етап спілкування – це момент встановлення зв'язку.
2. Повідомлення мети дзвінка – виклад справи.
3. Завершення телефонного спілкування – закінчення розмови.

Початкові фрази у службовій розмові вказують, що зв'язок міжсторонами встановлено і відбувається взаємне представлення.

Є декілька найважливіших правил **телефонного етикету**, їх адресує А. Коваль діловим людям:

1. Якщо ви не запам'ятали прізвища чи імені та по батькові вашого співрозмовника, краще вибачитися й перепитати ще раз, ніж користуватися займенником ви та безособовими конструкціями.

2. При розмові про третю особу її слід називати на ім'я та по батькові або на прізвище (говорити він неввічливо).

3. Не слід телефонувати на роботу з особистих питань чи з приводу приватної справи, якщо це не зумовлено крайньою потребою.

4. Якщо вам зателефонували у той час, коли ви вирішуєте термінову справу, попросіть вибачення і пообіцяйте скontaktуватися з тим, хто телефонує.

5. Якщо співробітника, якого просять по телефону, немає на місці, а питання, яке порушує адресат, може вирішити інший співробітник, потрібно запросити його або дати відповідний номер телефону.

6. Не розмовляйте одночасно з двома особами по телефону.

7. На помилковий дзвінок відповідайте ввічливо, за власний помилковий дзвінок просіть вибачення.

Культура ведення ділової телефонної розмови має важливе значення. Дотримання вимог телефонного етикету характеризує людину як ділову, енергійну, цілеспрямовану і реально допомагає у позитивному вирішенні питань.

Мовознавець Н. Бабич дає поради щодо підвищення рівня мовленнєвої культури:

- шанувати мову, якою спілкуєшся, і людей, з якими спілкуєшся;
- багато читати творів різних стилів, майстрів індивідуального і художнього стилю, читати вдумливо, прагнути до системності у підборі літератури;
- намагатися, користуючись практично кількома мовами, добре оволодіти нормами кожної з них, осмислити їх специфіку, не допускати змішування мовних явищ;
- незалежно від сфери своєї діяльності стежити за змінами норм, які фіксуються у нових виданнях словників, правописних збірниках;
- критично (і творчо) ставитися до написаного і промовленого слова, звіряючи його і з кодексами норм, і з практикою визнаного (і визначного) зразка (письменника, учителя, лектора і т. д.);

- не йти за „модними” тенденціями, які виявляють себе в окремих виданнях, у деяких авторів або соціальних чи професійних груп людей (наприклад, у вживанні іншомовних слів, діалектизмів, жаргонізмів, термінів тощо). Практичними засадами культури мовлення є систематичність знань, їх постійне поглиблення, інтерес, увага до мови взагалі і до власного мовлення зокрема, поліфункціональність мовленнєвої практики й переконливість у суспільній значимості високого рівня культури мовлення всього народу.

Прочитайте і запам'ятайте!

Загальноприйняті норми мовленнєвої культури, етики під час вітання, прощання і звертання

1. При вітанні називайте ім'я та по батькові того, з ким вітаєтесь.
2. Обминання в розмові імені та по батькові – прояв неввічливості.
3. Керівник вітається першим зі старшими і жінками.
4. Виховані люди вітаються один з одним одночасно.
5. При звертанні один до одного в офіційних ситуаціях необхідно називати ім'я та по батькові, прізвище з обов'язковим додаванням слів: добродій, пан, товариш.
6. Називати лише по батькові, пестливими, зменшувальними іменами (Петровичу, Оксаночко Іванівно) при сторонніх особах не є ознакою культури мовлення.
7. Під час зустрічі супроводжуйте вітання легким поклоном.
8. Не вживайте вульгарних і жаргонних слів, слів іншомовного походження (привіт, старий; чао!; гуд бай!).

Завдання 1. Виберіть правильні стандартні етикетні формули.

Вибачаюсь, мені час іти; вибачте, мені час іти. До наступної зустрічі; до слідуючої зустрічі. Сподіваюсь, що ми скоро побачимось; сподіваюсь, що ми швидко побачимось. Передайте вітання моїм друзям; передавайте вітання моїм друзям. Пропоную вам зіграти в шахи; пропоную вам зіграти в шахмати. Ми домовились з Вами; ми домовилися з Вами. Ви правильно вирішили; ви вірно вирішили. Вельмишановний Дмитре Степановичу; вельмишанований Дмитро Степанович. Зробіть мені послугу; надайте мені послугу. Я маю до вас прохання; у мене до вас прохання. Дякую Вам; дякую Вас. Дозвольте подякувати Вам; дозвольте подякувати Вас. Це невірно; це неправильно. Всього доброго; на все добре. Мені дуже жалко; мені дуже жаль. Прийміть найсердечніші вітання; прийміть самі сердечні вітання. Бажаю успіхів; зичу успіхів. Маю честь рекомендувати; маю за честь рекомендувати.

Завдання 2. Поясніть значення слів, введіть їх у текст.

1. Відносини – відношення – стосунки; тепер – сьогодні – нині; уява – уявлення; мова йде – мовиться – йдеться мова; виняток – виключення; смисл – рація – сенс.

2. Сподіватися – надіятися; притаманний – властивий – характерний; першочерговий – першорядний – перший; зміст – смисл – суть – значення.

3. Вірно – правильно – слушно; думка – гадка – думка; суттєвий – важливий; відносно – щодо – стосовно – по відношенню; житловий – жилий; іноземний – іншомовний.

Завдання 3. Перекладіть українською мовою, увівши слова-зв'язки в речення.

Позвольте также...; пользуясь случаем, я хотел бы...; одновременно хочу сказать...; хочу также заметить, что...; просим также особое внимание обратить...; считаем целесообразным...; уместным будет замечание относительно...; не лишним будет также упомянуть...; еще раз благодарим Вас...; благодарю за помощь в ситуации... .

Завдання 4. Поясніть значення і особливості функціонування наведених іншомовних слів, введіть у контекст. Поставте наголоси у цих словах.

Менеджер, імідж, „ноу-хау”, субординація, брифінг, пресинг, блокбастер, мас-медіа, шеф, ноутбук, модем, хіт, спонсор, кастинг.

Завдання 5. Наведені словосполучення перекладіть українською мовою. Порівняйте дієслівне керування в обох мовах.

Выяснить вопрос; дело касается проблемы; смыслить в производстве товара; проверяют отчет; обратиться за кредитом; благодарю его; пеняť на плохое оборудование; проникнуться ответственностью за рекламу продукции; радоваться сотруднику.

Завдання 6. Встановіть, яка з двох дієслівних конструкцій правильна.

Апелювати рішення – апелювати до керівництва; допуститися помилки – допуститися до помилки; скористатися порадою – скористатися з поради; наголошувати на факти – наголошувати на факт; підвести підсумки сказаного – підвести підсумки сказаному; спричинятися до поразки – спричинятися поразці; нехтувати пораду – нехтувати порадою; за відомостями – по відомостях; за домовленістю – по домовленості; на захист – в захист; на знак вдячності – у знак вдячності; по мірі – в міру; з ініціативи – по ініціативі; згідно наказу – згідно з наказом.

Завдання 7. Перекладіть текст українською мовою. Розкрийте особливості українського мовного етикету.

У разных народов существуют свои особенности в порядке приветствия, но при всем многообразии приветствий международный этикет в своей основе одинаков: встречаясь, люди желают друг другу доброго утра, дня или вечера, добра и благополучия в семье, здоровья. Если у вас нет возможности подробно ознакомиться с обычаями того или иного народа, лучше следовать общепринятым нормам. Главное, следует всегда помнить о том, что приветствие – это ваша „визитная карточка”, по которой окружающие будут судить о степени вашей вежливости и учтивости по

отношению к другим и будут относиться к вам так же, как и вы относитесь к ним. Надо быть очень осторожным при использовании разных словечек из молодежного сленга, например „классно“, „клево“, „фартово“ и им подобных. К сожалению, современный язык слишком засорен словами, имеющими часто уголовно-блатное происхождение, а многие люди употребляют их, даже не задумываясь об этом. Безусловно, большинство подобных слов абсолютно не подходит для лексикона воспитанного человека, хотя подчас они очень распространены в среде молодых людей, которые используют такие выражения, чтобы выглядеть „своими“ в компании. Но это лишь один аспект. А неопрятная, замусоренная речь так же неприятна, как и неопрятный человек. Конечно, идеального собеседника скорее всего не существует. Главное в разговоре – это уметь слушать и соблюдать чувство меры (Энциклопедия этикета).

Завдання 8. Поясніть, чим різняться одиниці синонічних рядів, встановіть, які одиниці ненормативні. Синоніми четвертого ряду введіть у речення.

1. Довіряти, мати довіру, вірити, покладатися. 2. Завіряти, запевняти, дати слово, дати обіцянку, гарантувати, дати гарантію. 3. Основний, головний, найважливіший, найактуальніший, першорядний, першочерговий, пріоритетний. 4. Повідомляти, сповістити, проінформувати, довести до відома, дати знати. 5. Міркування, думка, зауваження, переконання, передбачення.

Завдання 9. Замініть ненормативні конструкції. Запам'ятайте правильні моделі.

Безналічний розрахунок, бувший у користуванні комп'ютер, не відказується від пропозиції, для наглядності ми представили цю модель реклами, не треба нагадувати лишній раз, на днях одержимо, по крайній мірі, напиши пояснюючу записку, прийміть до відома ту інформацію, у залежності від попиту та пропозиції, це протирічить логіці, наше ходатайство залишили без уваги.

Тема 2. Види усного спілкування за професійним спрямуванням. Жанри публічних виступів

Навчальна мета. Допомогти оволодіти різними видами усного спілкування, підготувати публічний виступ.

1. Особливості усного та писемного мовлення.
2. Правила ведення службової бесіди.
3. Особливості службової телефонної розмови.
4. Жанри публічних виступів.
5. Структура виступу.
6. Підготовка до виступу.
7. Запорука перемоги.

Жанри публічних виступів

1. Повідомлення. Що це таке? Невеликий публічний виступ, невелика доповідь на якусь тему. Де виголошують виступ? Під час проведення практичних чи семінарських занять. Як підготувати? Пишуть здебільшого за одним джерелом.

2. Наукова доповідь. Що це таке? Узагальнення наукових даних, інформація про досягнення, відкриття чи результати наукових досліджень. Де виголошують виступ? Під час проведення семінарів, конференцій та інших зібрань з науковим спрямуванням. Як підготувати? Написання реферату, що становить критичний огляд і вивчення ряду публікацій учених методами наукового опрацювання літератури.

3. Ділова доповідь. Що це таке? Діловий документ з викладом певних питань життя і діяльності певного колективу обов'язково з висновками та пропозиціями. Де виголошують виступ? Під час проведення різних зібрань, розраховується на обізнаних слухачів. Як підготувати? Опрацювання значного фактичного матеріалу, використання прикладів, ілюстрацій, володіння фактами для глибокого аналізу стану справ у фірмі, на підприємстві, в установі тощо. Керування для „підкреслення” положень висловами типу „необхідно наголосити”, „треба підкреслити”, „мусимо постійно пам'ятати”. У заключній частині обґрунтувати шляхи і способи практичного розв'язання проблем, розкрити перспективи подальшої роботи, поставити завдання на майбутнє. Може бути заздалегідь надрукована і роздана учасникам зібрання.

4. Виступ по доповіді. Що це таке? Коротке, фрагментарне виголошення інформації, не має самостійного значення, його можна зрозуміти у зв'язку з обговорюваною проблемою. Де виголошують виступ? Після виголошення доповіді на зібранні. Як підготувати? Промовець, як правило, торкається кількох питань, висвітлених у доповіді, й оформляє виступ найчастіше як набір реплік.

5. Промова: а) мітингова; б) ювілейна; в) ділова, тощо. Що це таке? Усний виступ з метою висвітлення певної інформації та впливу на розум, почуття і волю слухачів. Де виголошують виступ? На мітингах, конференціях та інших зібраннях. Як підготувати? Виявити нові аспекти теми, підкреслити сказане новими фактами, звертатися до почуттів слухачів. У діловій промові орієнтуватися на логічний вплив. Під час виголошення ювілейної промови включати найважливіші етапи діяльності та досягнення ювіляра, експромти, дотепні жарти, побажання подальшого плідного розвитку. Форма і зміст, попри невимушеності й дотепності викладу, повинні бути морально та етично виважені.

6. Лекція. Що це таке? Пропаганда наукових знань шляхом усного викладу навчального матеріалу, наукової теми, що має систематичний характер. Чітка структура: вступ, основна частина, висновки. Де виголошують виступ? Під час проведення занять з певної наукової дисципліни та зібрань з науковим спрямуванням. Як підготувати? Огляд і коментар наукової літератури, акцентування уваги на ще не розв'язаних питаннях, проблемах. Вступ має бути лаконічним, інтригуючим. В основній частині повинно бути послідовно й логічно розкрито стрижневе питання. Не варто перенасичувати лекцію фактами, цитатами, цифрами, датами невпорядкованим ілюстративним матеріалом, бо це утруднює сприймання, не дає можливості стежити за основною думкою, ходом її розгортання. Висновки повинні логічно випливати з усього змісту лекції. Лектор повинен чітко й аргументовано висловити своє ставлення до теми.

7. Дискусія. Що це таке? Обговорення будь-якого спірного питання. Де виголошують виступ? Під час проведення зібрань. Як підготувати? Формулювати думки однозначними й точними словами. Добирати аргументи, що свідчили б на користь певного способу розв'язання проблеми, уникати довгих преамбул, подробиць. Пам'ятати про культуру ведення: не можна принижувати і ображати свого опонента.

Схема оцінки промови

1. Тема і мета	Цікава? Доречна? Актуальна?
2. Виступ.	Чи цікавий? Чи використано прийоми залучення уваги? Чи не занадто довго?
3. Головна частина.	Чи продумано план? Чи весь матеріал стосується справи? Чи достатньо прикладів? Чи коректний зміст? Чи досягнуто мети?
4. Висновки.	Чи зрозуміло все? Чи є узагальнення сказаного?
5. Вимова.	Чи впевнений промовець у собі? Чи вдалий темп мови? Чи є контакт з аудиторією? Чи є мовні помилки?
6. Поради промовцеві.	

Завдання 1. Підготуйте інформаційну промову (3-5 хв.).

Обґрунтуйте актуальність обраної теми. Продумайте етикетні (початкові, кінцеві) моделі звертання до слухачів.

Тематика промов

1. Моя майбутня професія.
2. Молодіжні організації в Україні.
3. Молодіжні організації за кордоном.
4. Вплив музики на суспільство.
5. Кольори в житті людини.
6. Символіка квітів.
7. Вільна тема (за вибором).

Тема 3. Особливості наукового стилю та його жанрові різновиди

Навчальна мета. Визначати основні риси та мовні особливості наукового стилю, знати правила оформлення наукової студентської роботи.

1. Ознаки наукового стилю.
2. Жанрові особливості.
3. Подати визначення реферата, курсової та дипломної робіт.
4. Назвати складові частини курсової роботи.
5. Правила оформлення наукової роботи.

Основні стильові ознаки наукового стилю:

- абстрагованість;
- узагальненість;
- підкреслена логічність;
- однозначність і точність;
- ясність і об'єктивність викладу;
- доказовість, логалізована оцінність;
- переконливість, аналіз, синтез, аргументація;
- пояснення причинно-наслідкових відношень.

Основні жанри наукового стилю:

- монографія
- стаття
- реферат
- анотація
- дисертація
- тези
- підручники, посібники

Студентські наукові жанри:

Реферат – короткий виклад наукової проблеми за одним чи кількома джерелами.

Курсова робота – невелика за обсягом дослідницька робота із значною реферативною частиною.

Дипломна робота – кваліфікаційна науково-дослідницька робота студента, яка готується з метою публічного захисту й отримання освітньо-кваліфікаційного ступеня „спеціаліст”.

Магістерська робота – це кваліфікаційна науково-дослідницька робота випускника, яка готується з метою публічного захисту й отримання освітньо-кваліфікаційного ступеня „магістр”.

Правила оформлення наукової роботи

Наукову роботу необхідно оформляти відповідно до державного стандарту України.

Структура наукової роботи передбачає наявність титульної сторінки, змісту, переліку умовних позначень (за необхідності), вступу, основної частини, висновків, списку використаних джерел, додатків (за необхідності).

Титульна сторінка оформляється відповідно до встановленого зразка, за нею – зміст роботи, перелік умовних позначень. Список літератури – після висновків роботи, оформляється згідно з вимогами бібліографічного опису творів друку.

Текст основної частини наукової роботи поділяють на розділи, підрозділи, пункти та підпункти. Кожну структурну частину роботи починають з нової сторінки.

Заголовки частин **ЗМІСТ, ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, ВСТУП, РОЗДІЛ, ВИСНОВКИ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ, ДОДАТКИ** друкують великими літерами симетрично до тексту.

Не допускається підкреслення, оформлення різними кольорами, перенос заголовків.

Підрозділи починають з абзацного виступу. Заголовки підрозділів друкують у тому ж рядку маленькими літерами (крім першої великої). Їх можна виділити жирим шрифтом.

Крапка в кінці заголовка не ставиться.

Відстань між назвою розділу і текстом, а також між назвами розділу і підрозділу дорівнює 3 – 4 інтервалам.

Нумерація сторінок, розділів, підрозділів, рисунків, таблиць, формул подається арабськими цифрами без знака №.

Сторінки рахуються з титульної, але на ній цифра не вказується.

Починаючи з другої сторінки, цифру проставляють у правому верхньому куті аркуша або посередині верхнього поля без крапки. Наскрізна нумерація зберігається до останньої сторінки.

Ілюстрації. Назва розміщується після номеру. Підпис під ілюстрацією складається з 4-х елементів:

- найменування графічного сюжету, що позначається скороченим словом „Рис.”, „Мал.”;
- порядковий номер ілюстрації (без знака номера арабськими цифрами);
- тематичний заголовок ілюстрації;
- експлікація, яка будується так: деталі сюжету позначають цифрами, що виносять у підпис, супроводжуючи текстом. Вона не замінює загального найменування сюжету, а лише пояснює його. Наприклад: Рис. 3.14. (Назва): 1 – ...

Таблиці. Назва розміщується над таблицею і друкуються симетрично до тексту. Назву і слово „Таблиця” пишуть з великої літери. Назва виділяється жирним шрифтом. Таблицю розміщують після першого

згадування про неї. Таблицю з великою кількістю рядків можна переносити на інший аркуш. Тоді назву вміщують тільки перед її першою частиною.

Формули. Рівняння і формули треба виділяти вільними рядками. Вище і нижче кожної формули залишають не менше одного рядка. Нумерувати слід лише ті формули, на які є посилання у тексті.

Правила цитування і посилання на використані джерела

Посилання на джерела слід зазначати порядковим номером за переліком посилань, виділеним двома квадратними дужками. Наприклад: „у працях [2-6]...” Номер посилання має відповідати його бібліографічному опису за переліком посилань.

Посилання на ілюстрації слід вказувати порядковим номером ілюстрації, наприклад: „рис. 1.2”, а посилання на формули – порядковим номером формули в дужках, наприклад: „... у формулі (2.1)”.

На всі таблиці повинні бути посилання в тексті, при цьому слово „Таблиця” пишуть скорочено, наприклад „... у табл. 2.1”.

Для підтвердження власних аргументів посилання на авторитетне джерело або критичного аналізу твору слід наводити цитати.

Ширше про правила оформлення наукової роботи див. Мацько Л.І., Кравець Л.В. Культура української фахової мови: Навч. посіб. – К.: ВЦ „Академія”, 2007. – С.62-73.

Завдання 1. Напишіть анотацію до статті за фахом.

Завдання 2. Доберіть список літератури до запропонованої теми та складіть розгорнутий план.

Тема 4. Лексичні особливості професійного мовлення

Навчальна мета. Сформуванати вміння знаходити в тексті й доречно використовувати у професійному мовленні терміни, іншомовні слова, синоніми, пароніми, омоніми, користуючись різними видами словників.

1. Професіоналізми та терміни.
2. Вимоги при користуванні термінами.
3. Правила вживання іншомовних слів.
4. Синоніми, пароніми, антоніми та омоніми в професійному спілкуванні.

Групування слів української мови

Розрізнення слів	Групи слів	Приклади
За значенням	однозначні багатозначні подібні (синоніми) протилежні (антоніми)	суфікс, краков'як; земля, вільний; думати-міркувати, високий-низький
За звучанням або написанням	омоніми омофони омографи омоформи	коса (знаряддя праці) і коса (заплетене волосся) приклад – приклад сонце – сон це
За вживанням	загальноживані специфічно побутові, наукові терміни та професіоналізми, ділові штампи, образно-художні	людина, жити, миска, шафа, пунктограма, теорема, шов, стібок, нижчепідписаний, хмарки-лебеді
За емоційним забарвленням	нейтральні емоційні	ранок, ліс великий, красень
За сферою вживання	літературні діалектні знижені	півень когут (півень) тріснути (вдарити)
За активністю вживання	активного вжитку пасивного запасу	палець перст (палець)
За походженням	незапозичені запозичені	означення епітет

Вимоги при користуванні термінами

1. Термін треба вживати лише в тій формі, яка зафіксована в словнику.
2. Термін повинен вживатися з одним значенням, закріпленим за ним у словнику.

(Наприклад: економічний термін повинен вживатися в тому значенні, в якому застосовують економісти; технічний – у тому, в якому його використовують інженери).

3. Звертати увагу на терміни, що вживаються у 2-х або кількох галузях з неоднаковим значенням, а також на багатозначні терміни.

4. Суворо дотримуватися правил утворення від терміна похідних форм, засвідчених у словниках.

5. При вживанні терміна звертатися із словником, якщо термін викликає сумніви.

6. Термін повинен бути чітко диференційованим.

7. При перекладанні термінів звертати увагу на контекст.

Функціонування термінів

1. Розрізняють термінологію загальнонаукову (*експлуатація, конструкція, виробництво*) і вузькоспеціальну (*депозит, факсиміле*).

2. У складі термінології наявна значна кількість іншомовних слів: *рекреація, інвестиція, туризм*.

3. Терміни характеризуються літературною сформованістю й однозначністю. В основному значенні терміни зафіксовані у державних стандартах і спеціальних словниках, довідниках. Неоднозначний термін вважається невдалим, його намагаються замінити чи дають додаткові пояснення.

4. Терміни не мають емоційного забарвлення і не можуть мати синонімів.

Від термінів треба відрізнити *номенклатурні назви* (лат. *nomenclatura* – „перелік”, „список”). Відмінність полягає в тому, що в основі терміна лежить загальне поняття, а в основі номенклатурної назви – одиничне. Це своєрідні етикетки предметів, явищ, понять. До номенклатури входять серійні марки машин, верстатів, приладів, підприємств, установ, організацій, географічні назви. Наприклад, туристичний об’єкт, рекреаційна зона – терміни; Крим, Родос, Корсика, Сардинія – номенклатурні назви.

На відміну від експресивно нейтральних професіоналізмів у розмовному мовленні будь-якого професійного середовища є певна кількість емоційно забарвлених слів: *бублик (кермо), тачка (таксі), пиляти (важко їхати)* тощо. Це так звані *сленг* або *професійні жаргонізми* – емоційно забарвлені слова, які становлять спеціалізацію носіїв мови. Професійні жаргонізми мають експресивно нейтральні відповідники в загальнонародній мові. Вони належать до лексики обмеженого функціонування, для якої характерне забарвлення не літературності.

Арго – умовна говірка певної соціальної групи з набором слів, незрозумілих для невластивих у справи цієї групи. Якщо жаргон – суспільна забава, мовна гра, підпорядкована бажанню посилити експресію, то арго є засобом спілкування тих людей, які хочуть

приховати свої наміри від решти членів суспільства. Це своєрідний мовний код. Колись існували замкнені соціальні групи (лірники, кобзари), для яких арго було знаряддям самозахисту. Тепер арго в повному обсязі не існують. Арготизми, як і сленг, перебувають поза літературною нормою.

Цікаво знати

Українське термінотворення бере свій початок у витоках української писемності, бо ще в пам'ятках XI століття, зокрема в Ізборнику Святослава і 1073, і 1076 рр., а згодом у Руській правді фіксуються вислови, які можна назвати термінолексемами.

Професіоналізми

Більшість слів сучасної української мови є загальноживаними. Ними користуються в усіх сферах життя і діяльності. Значно менше слів вузькоспеціальних, які вживаються окремими групами людей у різних галузях народного господарства, науки, культури тощо.

Слова або звороти, притаманні мовленню людей певної професії, називають *професіоналізмами*.

Професіоналізми позначають назви понять певної галузі виробництва, роду занять тощо: турпродукт, рекреаційні зони, туроператор (з мовлення менеджерів турбізнесу).

У писемному мовленні не використовуються професіоналізми, які являють собою слова, вжиті в особливому, специфічному значенні для певної професійної сфери: пара – заняття у вузі, шапка – початковий реквізит документів і т.д. Значна частина професіоналізмів з часом стає термінами, однак деякі з них не набувають загального поширення і літературного нормування. Професіоналізми є одним із найважливіших джерел творення термінів.

І терміни, і професіоналізми покликані визначати поняття певної галузі виробництва, культури, науки тощо. Але якщо мета професіоналізмів – спростити спілкування, то терміни відіграють роль передачі досвіду в процесі суспільної діяльності, забезпечують передачу інформації в тому чи іншому тексті.

Отже, *терміном* називається слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя.

Правила вживання іншомовних слів у професійному спілкуванні

1. Вживання іншомовного слова недоцільне, якщо у нього є український відповідник з тим самим обсягом значення.

2. Запозичені слова слід вживати правильно й точно, саме з тим значенням, із яким вони запозичувалися.

3. Запозичені слова повинні бути зрозумілі.

4. Не рекомендується вживати в одному контексті на позначення того самого поняття і запозичене слово, й власномовне.

Завдання 1. Поясніть, чим відрізняються професіоналізми від термінів?

- Які з них – конкретні, які – абстрактні?
- Терміни чи професіоналізми не мають наукового визначення; не становлять цілісної системи?
- Терміни чи професіоналізми позбавлені емоційно-експресивного забарвлення?
- Терміни чи професіоналізми безпосередньо пов'язані зі сферою певної професії?

Завдання 2. Уточніть відомості про терміни, підкресливши правильну думку.

- У галузі однієї науки терміни (утворюють, не утворюють) систему (термінологію).
- Термін (повинен, не повинен мати) синоніми.
- Термін (може, не може) бути багатозначним.
- Терміни (позбавлені, не позбавлені) будь-якої образності.
- За структурою терміни можуть бути (одним словом, словосполученням).

Пригадаймо!

У мові певне значення може виражатися не лише окремим словом, а й стійкими словосполученнями, які бувають термінологічні, офіційно-ділові, фразеологічні.

Термінологічні – це назви певних наукових понять.

Офіційно-ділові – використовуються в різних ділових ситуаціях.

Фразеологічні – загальноживані, образно передають єдине поняття і супроводжуються певним емоційним забарвленням.

Завдання 3. Серед стійких словосполучень, що подано нижче, є термінологічні, офіційно-ділові та фразеологічні. Розподіліть їх відповідно до класифікації.

Варіант А

Поточний рахунок, доводити до відома, пропускати повз вуха, брати участь, точити яси, орендна плата, додана вартість, узяти верх, вжити термінових заходів, штрафні санкції, дебіторська заборгованість, згідно з графіком, пекти раки, наріжний камінь, піймати облизня, мати на меті, розрахунковий рахунок, трудові спори, довготерміновий кредит, Содом і Гоморра, внести пропозицію.

Варіант Б

Мати авторитет, пошитися в дурні, поточний рахунок, мати на меті, дебіторська заборгованість, взяти участь, акціонерний капітал, накрити мокрим рядом, ставити за мету, штатний розпис, коефіцієнт корисної дії, атомна вага, протокольне доручення, ловити гав, підбивати підсумки, банківський фонд, комерційна таємниця, згідно з рішенням, вжити термінових заходів, піймати облизня, відповідно до умов.

Завдання 4. Укажіть правильний варіант розподілу термінів за галузями:

- а) чисельник, множення, кут, знаменник, молекула, квадрат;
- б) драма, сюжет, персонаж, ізоляція, ямб, кульмінація;
- в) мінералогія, петрографія, геохімія, гідрогеологія, гідрологія;
- г) купе, провідник, тамбур, експрес, кубрик, вагон;
- д) азот, хімічна реакція, ін'єкція, кисень, іонізація, водень.

Завдання 5. Поясніть значення наведених слів. Поєднайте їх з поданими нижче словами, утворіть, де потрібно, відповідну форму.

Варіант А

Білет // квиток. Банківський ..., членський ..., депозитний ..., кредитний ..., проїзний ..., ... державної позики.

Державний // державницький. ... апарат, ... ідея, ... банк, ... борг, ... погляди, ... кредит.

Місткість // ємність. ... ринку, ... каналу зв'язку, фондо ..., ... дисплея, ресурсо ..., вихідна ..., трудо ...

Варіант Б

Оборот // обіг. Біржовий ..., грошовий ..., річний ..., податок з ..., круго ..., уведення продукції в ...

Громадський // суспільний. ... організація виробництва, ... власність, ... майно, ... фонди споживання, ... заохочення, ... договір, ... продукт.

Об'єм // обсяг. ... замовлення, ... упаковки, корисний ..., ... перевезень (виробництва), ... капітальних вкладень, робочий ...

Варіант В

Відносини // відношення // ставлення // стосунки. Кредитні ..., процентне ..., дружнє ..., торговельні ..., ... між попитом і пропозицією, ... до праці.

Положення // становище. Службове ..., статутне ..., фінансове ..., ... про відомство.

Потенційний // потенціальний. ... попит, ... бар'єр, ... чек до оплати.

Завдання 6. Перекладіть українською мовою.

Варіант А

1. Считать своим долгом; считать это нарушением закона; он считает себя вправе; первый по счету; каждая минута на счету; жить за чужой счет.

2. Перевести время; перевести на другой язык; перевести рисунок; перевести дух; перевести разговор на что.

Варіант Б

1. Не мешай мне; не мешало бы выступить; не мешает сказать; не мешало бы купить.

2. Получать заказ; получил ответ; получить образование; получил повреждение; получают письма.

Варіант В

1. Следующий день; следующие выводы; запомните следующее; следующая остановка; следовать по маршруту; следующий за мной человек; повестка для следующего; на следующий год.

2. Текущий момент; текущий счет в банке; текущая политика; текущий ручей; вытекающая струя; текущий ремонт.

Завдання 7. До визначень із психології доберіть відповідні терміни, використовуючи слова з довідки:

1. ... – спрямованість особистості на довкілля, навколишніх людей, предмети, події.

2. ... – фіксація особистості на собі, своїх переживаннях, думках, схильність до самоаналізу та замкнутості.

3. ... – творчість, здатність до створення нового, оригінального матеріалу.

4. ... – механізм психологічного захисту особистості як відокремлення у свідомості людини чинників, які її травмують.

5. ... – цілеспрямований вплив однієї людини на іншу, яка некритично, пасивно, в обхід своїх думок сприймає цей вплив.

6. ... – несвідоме перенесення (приписування) власних почуттів, бажань, і прагнень, у яких людина не хоче зізнатися собі, розуміючи їхню соціальну неприйнятність, на інших.

Довідка: креативність, інтроверсія, екстраверсія, витіснення, навіювання, проекція.

Завдання 8. У якому професійному середовищі вживаються подані слова та словосполучення? Поясніть їх значення.

Миша, дебет, виручка від реалізації, кошик, кок, електрон, молекула, фанера, вікно, атом, матерія, геоморфологія, сила тяжіння, атлас, сканер, принтер, опір матеріалів, пара.

Завдання 9. Поясніть значення омонімів, поставивши наголос, уведіть деякі з них у речення.

Орел – орел, блок – блок, вал – вал, типовий – типовий, вигода – вигода, заклад – заклад, Мороз – мороз, червона лава – вставала лава бійців, провести захід – рожевий захід.

Завдання 10. Заповніть відповідними термінами таблицю „Термінологічна лексика”.

№	Види термінологічної лексики	Приклади
1.	Фінансова	
2.	Математична	
3.	Біологічна	
4.	Спортивна	
5.	Хімічна	
6.	Літературознавча	
7.	Мовознавча	
8.	Фахова	

Завдання 11. Знайдіть професійні жаргонізми, поясніть їх значення.

- Липовий цвіт, липовий баланс, липовий мед, липовий звіт.
- Заморозити ягоди, заморозити рахунок, заморозити м'ясо.
- Ліпити документ, ліпити снігову бабу, ліпити справу.
- Збити стілець, збити цифри, збити пішохода, збити в купу рахунок.

Пам'ятайте!

У виборі лексичного матеріалу важливу роль відіграють синоніми. Вони можуть виражати семантичні відтінки, давати оцінку характеризованому об'єктові, уточнювати висловлювану думку, сприяти стилістичній виразності, наголошувати на певному факті, пояснювати незрозумілі слова.

Синоніми – слова, різні за звучанням, але однакові або близькі за лексичним значенням, наприклад: *місце, де беруть воду, – це криниця, колодязь.*

Синоніми об'єднуються в синонімічний ряд, у якому виділяється стрижневе слово, що є носієм основного значення, спільного для всього синонімічного ряду: пояснювати, роз'яснювати, з'ясовувати, тлумачити, втокмачувати, трактувати, коментувати.

Синоніми в мові вживаються:

а) для точного висловлення думки; наприклад, різні значення можна передати синонімами: постанова, розпорядження, ухвала, вирок, резолюція, декрет;

б) для уникнення повторення тих самих або спільнокореневих слів: випадок, подія, пригода, інцидент.

Поділ синонімів за розрядами

Синоніми поділяються на **абсолютні** (тотожні за значенням), наприклад: алфавіт – абетка, мовознавство – лінгвістика; **лексичні** (близькі, але не тотожні за значенням), наприклад: відомий – видатний; **стилістичні** (вживаються у певних стилях), наприклад: сміятися – реготати, йти – прямувати, чимчикувати, дибати.

Завдання 12. Доберіть до прикметників синоніми, використовуючи слова з довідки. Складіть декілька речень, зміст яких має бути пов'язаний з професією геолога.

- Абстрактний підхід – ...
- Грунтовні знання – ...
- Відповідальний крок – ...
- Благородна людина – ...
- Глибокі думки – ...
- Економна людина – ...
- Надійний партнер – ...
- Пильний погляд – ...

Постійне бажання – ...

Системний контроль – ...

Складна людина – ...

Довідка: уважний, глибокий, важливий, важкий, постійний, вірний, ощадливий, мудрий, порядний, незмінний, неконкретний.

Завдання 13. Замініть нижчеподані синоніми стрижневим словом, яке є носієм основного значення, спільного для всього синонімічного ряду.

Ощадливість, бережливість – ...

Хотіння, жадання, прагнення – ...

Цінність, значущість, ціна, значення – ...

Притаманний, характерний – ...

Злагоджений, одностайний – ...

Самозадоволений, гордовитий, самозакоханий – ...

Неодмінний, неухильний, неминучий – ...

Спеціаліст, професіонал, майстер – ...

Поліпшувати, підвищувати – ...

Слова для довідок: властивий, обов'язковий, фахівець, вартість, зарозумілий, бажання, економія, дружний, удосконалювати, експеримент.

Завдання 14. До слів доберіть синоніми, використовуючи слова з довідки. Підкресліть ті слова, які можуть уживатися в офіційно-діловому стилі.

Юрист, формально, екземпляр, інвентар, дикція, недолік, вигідний, мешкати, приголомшувати, інструкція, конфронтація, монумент, рівнозначний, адвокат, зустріч, кидати, гарантія, інцидент, ознаки, батьківщина.

Довідка: жити, побачення, запорука, симптоми, деюре, жбурляти, захисник, правник, примірник, реманент, вада, зручний, вимова, вражати, пам'ятка, протистояння, пам'ятник, еквівалентний, випадок, вітчизна.

Завдання 15. Погрупуйте подані слова в синонімічні ряди та запишіть їх. У кожному ряду підкресліть стрижнєве слово.

Варіант А

Змагання, енергійний, силач, ввічливий, правдивий, небокрай, з'являтися, веселий, виднокруг, рухливий, виникати, чемний, горизонт, істинний, гречний, чемпіонат, богатир, овид, жвавий, непідробний, мажорний, небосхил, життєрадісний, турнір, утворюватися, бадьорий, справжній, раунд, здоровило.

Варіант Б

Рахування, агресивний, абсолютний, безпідставний, випадок, відмінність, цілковитий, різниця, лічба, випадковість, експансіоністський, необґрунтований, пригода, відхилення, інтервенціоністський, лік, несхожість, загарбницький, недоказовий, всеосяжний, всеохоплюючий, голослівний, несхожість, інцидент, завойовницький, числення, повний, невмотивований, тотальний, неаргументований, подія.

Пам'ятайте !

Антоніми – це слова з прямо протилежним значенням: далекий – близький, погано – добре, іти – стояти.

В антонімічні пари об'єднуються слова, які мають якусь лексичну спільність (глибину, розмір, час доби тощо). Не можна вважати антонімами слова дитинство – юність, ніч – ранок, бо вони не мають прямого протиставлення або не об'єднані лексичною спільністю.

Завдання 16. Доберіть антоніми до синтаксичних конструкцій.

Зразок: зовнішня торгівля – внутрішня торгівля.

Брати в оренду – ...

Продаж продукції – ...

Приватна власність – ...

Прибутки підприємства – ...

Рентабельне господарство – ...

Максимальна кількість – ...

Зростання виробництва – ...

Зміцнювати зв'язки – ...

Організація фірми – ...

Економічне зростання – ...

Вивіз товарів – ...

Розширювати експорт – ...

Нестача сировини – ...

Пам'ятайте!

Пароніми – це слова, подібні між собою за звучанням та написанням, але різні за значенням.

Розрізняють пароніми **різнокореневі** (абонент – абонемент, компанія – кампанія), **спільнокореневі** (людський – людний, дружний – дружній). Спільнокореневі пароніми відрізняються префіксами, суфіксами, закінченнями (професійний – професіональний, нагода – пригода, ефективний – ефектний).

Завдання 17. Користуючись довідкою, замініть визначення словами-паронімами.

1. а) Найважливіший, головний, вирішальний, остаточний; б) який стосується генерала, належний, властивий йому. 2. а) Який сильно звучить, якого добре чути тощо; б) який має сильний, дзвінкий голос; дзвінкий, гучний. 3. а) Відчувати перевагу в чомусь над кимсь, пишатися; б) бути гордим, вихвалитися, гордитися, з погордою ставитися до інших. 4. а) Агресивний рух епохи Відродження; б) Властивість гуманного. 5. а) Призначений для оздоблення, прикрашання; б) який стосується декоратора, належний йому. 6. а) Який міститься, живе, здійснюється за рубежем; б) який стосується закордону. 7. а) Наповнений інформацією, відомостями; б) який містить, опрацьовує, видає інформацію. 8. а) Той,

кого намічено для обрання, призначення або прийому кудись; учений ступінь; б) особа, названа або висунута як кандидат; право або можливість для когось виступати як кандидат. 9. а) Який стосується комунікації – шляхів сполучення, транспорту; б) який стосується комунікації як спілкування, інформації. 10. а) Який дає добрі наслідки, користь; який використовується за певним призначенням; б) який прагне власної вигоди, наживи; який ґрунтується на користі.

Довідка: генеральний/генеральський; голосистий/голосний; гордувати/гордитися; гуманність/гуманізм; декоративний/декораторський; закордонний/зарубіжний; інформаційний/інформативний; корисливий/корисний; кандидатура/кандидат; комунікативний/комунікаційний;

Завдання 18. Розподіліть подані пари слів на синоніми чи пароніми.

аргументувати/аргументація;	дельфінарій/дельфіній;
апостроф/апострофа;	декоративний/декораційний;
асиміляційний /асимілятивний;	діалект/говірка;
бавовна/бавовник;	друк/преса;
базар/ринок;	екзальтація/збудження;
банкет/бенкет;	жирний/жировий;
батьківщина/рідний край;	звичайний/звичний;
бережливий/бережний;	кабінетний/кабінетський;
верес/вереск;	комунікативний/комунікабельний;
вимикач/вмикач;	птаха/птиця.

Завдання 19. Доберіть з дужок відповідний варіант синонімів чи паронімів та уведіть їх у запропоновані речення.

Варіант А

1. У виконанні цього завдання активну участь повинні (брати, прийняти, взяти) всі члени колективу.

2. Лекція була цікавою, і всі присутні (вислухати, заслухати, прослухати) її до кінця.

3. Слід (підвищити, збільшити, підняти) темпи виробництва продукції.

4. Згідно з договором ви повинні (заплатити, сплатити, оплатити) за навчання до початку наступного семестру.

5. Керуючись наказом, комісія (здійснити, зробити) перевірку наявності будівельних матеріалів на складі.

6. Просимо (вислати, прислати, надіслати, послати) нам інформацію про зміни умов договору.

7. Нарешті ми (завершити, закінчити) будівництво головного корпусу університету.

8. Було вирішено (утворити, створити) курси для поглибленого вивчення української мови.

9. В акціонерному товаристві посада голови (виборна, виборча).

Варіант Б

1. Студенти нашої групи охоче виконували (громадянські, громадські) доручення.
2. Злочин було скоєно у стані (ефекту, афекту).
3. Мій товариш працює в страховій (компанії, кампанії).
4. Ця земельна (дільниця, ділянка) передана у власність громадянам.
5. Ми повинні дотримуватися не лише правил, але й знати (виключення, винятки) з них.
6. Після перемоги над фашистськими загарбниками цю людину (ославлювали, уславлювали) всі селяни.
7. Для проведення перевірки було створено (авторитарну, авторитетну) комісію.
8. У столиці України дуже багато (пам'ятників, пам'яток) архітектури.
9. Рятувальниками було запропоновано (виключити, вимкнути) двигун.

Завдання 20. Запишіть речення українською мовою.

Варіант А

1. Тактическая борьба имеет свою стратегию. Всегда приятно иметь дело с тактичным человеком.
2. Назначить на должность заместителя директора Максименко Сергея Викторовича. На период отсутствия директора его заместителем был назначен главный инженер предприятия.
3. Студенты ГВУЗ „НГУ” поддерживают теплые товарищеские отношения со студентами других вузов города. В нашей стране развиваются рыночные отношения. Сегодня все чаще подымается вопрос об отношении молодежи к старшему поколению.
4. Приоритетным правом каждого человека является право на личную жизнь. Личное дело каждого сотрудника университета находится в отделе кадров.

Варіант Б

1. Основные положения Закона о языках имеют демократичный характер. В сегодняшнем выпуске „Новостей” шла речь о политическом положении Крымской Республики.
2. На сцене театра выступали профессиональные актеры. Шахтеры имеют профессиональные заболевания.
3. Экзаменационные билеты по украинскому языку включают вопросы по фонетике, морфологии и синтаксису. Проездные билеты можно приобрести в киосках города.
4. Объем тела определяется по формуле. Лекционный материал был вычитан в полном объеме.

Пам'ятайте!

Фразеологізмом називається стійке сполучення слів, яке відтворюється в процесі мовлення як готова словесна формула і становить семантичну цілість, наприклад: *біла ворона, правити теревені, заварити кашу, багатіти думкою*.

Фразеологічні одиниці

1. Власне фразеологізми – стійкі звороти, рівнозначні окремим словам або словосполученням.	<i>Пускати півня (підпалити щось), права рука (помічник)</i>
2. Прислів'я – це народний вислів повчального характеру, має структурний вигляд речення, у якому узагальнено суспільний досвід людей.	<i>Поганому виду нема стиду. Не брудни криниці, бо схочеш водиці.</i>
3. Приказка – народний вислів, близький до прислів'я але не має узагальненого, повчального характеру.	<i>М'які слова і камінь крушать. Не нашого поля ягода. Не святі горшки ліплять.</i>
4. Крилаті вислови – влучні вирази видатних людей (учених, письменників, державних і політичних діячів).	<i>Я маю в серці те, що не вмирає (Л. Укр.). Бути чи не бути (В. Шекспір).</i>
5. Афоризм – коротке виразне судження, яке в зручній для запам'ятовування формі висловлює глибоку думку. Це може бути прислів'я, приказка, крилатий вислів.	<i>Друзі пізнаються в біді. Хто шукає, той знайде. Нове життя нового прагне слова.</i>

Завдання 21. Розподіліть фразеологізми за стилями мовлення, у яких вони можуть вживатися.

На адресу, вивести на орбіту, закладати основу, очна ставка, сфера визначення, лакмусовий папір, провести паралель, стати на фініш, від'ємний знак, згідно із законом, бути в нокауті, перевести мову, сіли за стіл переговорів, стояти рангом вище, мати рацію, дати реванш, побити рекорд, зняти з порядку денного, дійсний спосіб, прийняти рішення, взяти до уваги, оголосити догану, ланцюгова реакція, вийти на фінішну пряму, абсолютний нуль, хід конем, гра за правилами.

Завдання 22. Утворіть стійкі словосполучення, дібравши до дієслів потрібні іменники. Користуйтеся довідкою.

Докласти, ставити, взяти, приділяти, навести, поділяти, завдавати, доходити, брати, підбивати, надавати, складати, надсилати, мати, укладати.

Довідка: участь, висновок, іспит, договір, запитання, перевага, приклад, увага, зусилля, слово, лист, підсумки, думка, нагода, шкода.

Завдання 23. До поданих фразеологізмів доберіть із довідки синонімічні слова.

Собака на сні; замилувати очі; за тридев'ять земель; кури не клюють; прикусити язика; брати гору; вільний птах; на руку ковінька; кров з молоком; ні світ ні зоря; як риба у воді; пекти раки; зарубати на носі; хоч греблю гати; утратити свідомість; пускати півня.

Довідка: далеко, замовкнути, вигідно, удосвіта, червоніти, знепритомніти, багато, обманювати, незалежний, добре, підпалювати, запам'ятати, скупий, багато, перемагати, здоровий.

Завдання 24. Перекладіть стійкі словосполучення українською мовою.

Ввиду того, что; согласно инструкции; в связи с изложенным; в соответствии с графиком; довести к сведению; должен соответствовать; надлежащее исполнение; направление деятельности; немедленно известить; несвоевременное исполнение; нести ответственность; окончательное решение; о нижеследующем; подвести итоги; по согласию; по этому договору; с согласия; является неотъемлемой частью; в порядке вещей; повестка дня; будьте любезны; потерпеть поражение; занять первое место; значительное большинство; указанное время; задачи геологии; пример движения; движение планет вокруг Солнца; изучение движения; под действием сил.

Завдання 25. Поясніть лексичне значення фразеологізмів. Складіть речення з фразеологізмами (на вибір).

Варіант А

В один голос; накивати п'ятами; як дві краплі води; бабине літо; повісити носа; аби день до вечора; крокодилячі сльози; берегти як зіницю ока; без року тиждень; бути на сьомому небі; біла ворона; битися об заклад; грати роль; мати значення; зелена вулиця; водою не розіллеш.

Варіант Б

Зарубати на носі; гедзь кусає; грати (ламати) комедію; гратися з вогнем; давати по шапці; кидати якоря; пальця в рот не клади; кований на всі чотири ноги; ламати списи; погано лежить; лити воду; не лишилося каменя на камені; мазати медом по губах; набити оскому; оббивати пороги.

Варіант В

Підносити на блюдечку; клепати язиком; плавати мілко; показати пазурі; придавити комара; протерти з пісочком; пускати ману; рвати вудила; підбитий риб'ячим пухом; розпустити пір'я; сидіти на шії; підводна течія; укоротити язика; шитий білими нитками; язик свербить.

Тема 5. Особливості перекладу текстів українською мовою. Комп'ютерний переклад текстів

Навчальна мета. Прищепити навички перекладу текстів українською мовою, використовуючи термінологічні двомовні та електронні словники.

Деякі вказівки щодо перекладу текстів за фахом

1. Враховувати відмінності відмінкових закінчень іменників, прикметників, особливості правопису цих частин мови.

2. Звертати увагу на конструкції з дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами.

3. Враховувати особливості використання конструкцій з прийменниками.

4. Звертатися до фахових словників при перекладі термінів та до перекладних словників при перекладі незнайомих слів.

Завдання 1. Перекладіть текст українською мовою. Підкресліть слова-терміни та поясніть їх значення.

Варіант 1

Геология (греч. гея – Земля, логос – учение) – наука о строении Земли, ее происхождении и истории развития, о формировании месторождений полезных ископаемых и их освоении. Вначале геология рассматривалась как часть философии. Лишь в XVIII столетии благодаря фундаментальным трудам Н. Стено (в Италии), М.В. Ломоносова (в России), А. Вернера (в Германии), Ж. Бюффона, Ж. Кювье и А. Броньяра (во Франции), Д. Геттона (в Шотландии), У. Смита (в Англии) геология сформировалась как самостоятельная отрасль научных знаний.

Интерес к изучению Земли, связанный с необходимостью поисков сырья для промышленности, привел к быстрому расширению и углублению геологических знаний. Постепенно стали обособляться и превращаться в самостоятельные науки разделы о составе Земли, ее истории, строении, рельефе, органическом мире. Исследования в космосе привели в XX столетии к становлению космической геологии и сравнительной планетологии.

Роль геологии на современном этапе еще более возросла в связи с необходимостью инженерного обоснования мест и способов возведения различных строительных объектов, решения разнообразных вопросов, составляющих экологическую проблему, а также обеспечения работы горнодобывающих предприятий. В связи с этим геологическое образование стало важным элементом обучения студентов в строительных, сельскохозяйственных, транспортных вузах. Особую роль это образование играет в деле подготовки специалистов по направлению „Горное дело”. По академику А.Л. Карпинскому „Геология пришла к нам через горное дело” и это действительно так. Геология изучает среду, в

которой осуществляется горнотехническая деятельность. Полученная при этом информация включает сведения о строении месторождений, физико-механических свойствах горных пород, геометрических особенностях полезных ископаемых, температурных условиях на глубине, газоносности, наличии водоносных горизонтов и многие другие данные. Эта информация необходима для проектирования горнодобывающих предприятий (ГДП) – шахт, рудников, карьеров и расчетов всех технологических операций при ведении горных работ. Велико познавательное и общеобразовательное значение геологии. Как область знаний, изучающая вопросы происхождения и развития Земли и жизни на ней, она всегда была в центре идеологического противостояния. В своих исследованиях геология опирается на знания таких фундаментальных наук как физика, химия и математика.

Вариант 2

В целом, земная кора, в отличие от подстилающей ее мантии, является местом концентрации преимущественно наиболее легких элементов таблицы Д.И. Менделеева, прежде всего таких, как O, Si, Al, составляющим около 80 % массы земной коры. Горные породы также как и минералы являются продуктом геологических процессов. Они представляют собой рыхлые и монолитные скопления определенных минералов (минеральные агрегаты). Например, мрамор и известняк состоят из кристаллических зерен кварца, а гранит – однородный агрегат из кристаллических зерен кварца, полевого шпата, слюд 14 некоторых других минералов. Земная кора состоит из разнообразных горных пород, многие из которых содержат ценные рудные и нерудные минералы или сами в силу своего состава и свойств относятся к категории полезных ископаемых. Название горной породы определяется не только ее минеральным составом, но и видом геологического процесса, в результате которого порода образовалась. В соответствии с этим все породы по своему происхождению (генезису) делятся на магматические, осадочные и метаморфические.

Магматические породы (граниты, диориты, базальты и т. д.) образуются в результате остывания и кристаллизации магмы, а глубинах земной коры или при вулканических извержениях лавы на поверхность Земли.

Осадочные породы образуются в результате физического и химического взаимодействия между земной корой и внешними сферами, атмо-, гидро- и биосферой. Это взаимодействие приводит к разрушению выходящих на поверхность горных пород, появлению твердых и растворимых продуктов разрушения, переносу их водами, ветрами, льдами в пониженные участки и различные водоемы, накоплению в виде осадков и постепенному превращению их в твердые осадочные породы (глинистые илы преобразуются в глины и аргиллиты, пески – в песчаники, рыхлые соли – а каменные соли и т. д.).

Метаморфические породы формируются из магматических и осадочных под воздействием высокой температуры, давления и химически активных растворенных и газообразных веществ. Такие условия существуют в местах соприкосновений указанных пород с магмой, а также на больших глубинах, куда эти породы могут погрузиться в случае прогибания земной коры. Глина при этом постепенно преобразуется в сланец и даже в гранитоподобный гнейс, песчаник – в крепчайший кварцит, известняк – в мрамор и т. д.

Варіант 3

Геологические процессы отличаются большой продолжительностью, многофакторностью влияющих на них природных условий и масштабностью. В зависимости от источника энергии принято выделять внутренние (эндогенные) процессы в форме движений земной коры, магматизма, метаморфизма и внешние (экзогенные), протекающие за счет энергии Солнца и сил гравитации. Экзогенные процессы в конечном итоге приводят к разрушению возвышенных участков суши, образованию из продуктов разрушения осадочных пород и почв, созданию соответствующего рельефа на Земле.

Основная цель геологии – изучение минералов, горных пород, ископаемых органических остатков, разнообразных природных явлений для того, чтобы понять сущность геологических процессов, сформировавших земную кору и месторождения полезных ископаемых. Такое изучение коры проводится с применением разнообразных методов, носит всесторонний, комплексный характер и осуществляется по отдельным направлениям, которые в свою очередь включают различные научные дисциплины. Основными научными направлениями в геологии являются: геохимическое, включающее науки по изучению вещественного состава Земли; геодинамическое, состоящее из наук по изучению геологических процессов; геолого-историческое, занимающееся изучением истории развития Земли; прикладное, использующее геологическую информацию для решения практических задач по жизнеобеспечению.

К циклу наук геохимического направления относится кристаллография, минералогия, петрография, геохимия.

Кристаллография (греч. кристаллес – лед, горный хрусталь) – наука о внутреннем строении кристаллического вещества, его физических свойствах и внешней форме. Результаты изучения используются в химии, металлургии, радиоэлектронике, минералогии.

Минералогия (лат. минера – руда) изучает минералы, их химический состав, строение, свойства, условия образования, применение в промышленности.

Петрография (греч. петра – скала, камень) – наука о горных породах, их образовании и изменениях, минеральном составе и внутреннем строении.

Геохимия изучает химический состав земной коры, законы распространения, распределения и миграции в ней химических элементов с целью использования результатов в науках других направлений, поиска и оценки месторождений полезных ископаемых.

Геодинамическое направление. Динамическую геологию представляют науки, изучающие процессы в земной коре и на ее поверхности. Соответственно данное направление состоит из двух ветвей. Одна из них включает дисциплины по внутренней динамике (эндогенные процессы), а другая – по внешней (экзогенные процессы).

Варіант 4

Эндогенные процессы изучает геотектоника, учение о магматизме, метаморфизме горных пород, внутреннем строении и составе Земли. Внутренне устройство планеты изучается с помощью геофизических наук – сейсмологии, гравиметрии, электростатометрии, магнитометрии, геотермии.

Геотектоника (гр. тектон – строитель) изучает строение литосферы, происходящие в ней движения и деформации (структурная геология).

Учение о магматизме (гр. магна – тесто) исследует состав магмы, ее происхождение и роль в формировании литосферы.

Учение о метаморфизме (гр. метаморфома – преобразование) – наука об изменениях, которые претерпевают горные породы под воздействием высокой температуры и давления и недрах Земли.

Сейсмология (гр. сеймос – землетрясение) изучает условия прохождения искусственно вызванных упругих сейсмических колебаний в оболочках Земли, в том числе обусловленных движениями в литосфере (землетрясениями).

Гравиметрия (лат. гравис – тяжелый) – наука об особенностях распределения силы тяжести на Земле.

Электростатометрия (гр. электрон – смола, янтарь) – изучает условия прохождения электрических токов через горные породы.

Магнитометрия (гр. магнетис – магнит) – учение о земном магнетизме и его свойствах.

Термометрия (гр. термо – жар, тепло) – учение о тепловом режиме земного шара и особенностях его изменений.

Экзогенные процессы – все формы взаимодействия атмосферы, гидросферы и биосферы с земной корой – являются предметом таких дисциплин как учение о выветривании, гидрология, гидрогеология, океанология, учения о геологической деятельности экзогенных факторов (агентов) – морей и океанов, льдов, ветра, озер и болот, а также геоморфология.

Учение о выветривании изучает изменение горных пород под влиянием физических и химических условий, которые существуют на поверхности литосферы.

Гидрология (гр. еидор – вода) – учение о геологической деятельности поверхностных проточных вод, а гидрогеология – о деятельности подземных вод.

Океанология, океанография, гляциология (гр. гляциес – под).
Геокриология (гр. криос – холод, мороз).

Лимнология (гр. лимнэ – озеро, болото) – это учения о деятельности соответствующих геологических агентов.

Геоморфология изучает особенности рельефа земной коры к условиям его образования. Частью геоморфологии являются география и геодезия.

Область геологических знаний наиболее обширная и самая сложная по своей структуре. В круг ее интересов входят не только вопросы, связанные с возникновением и развитием Земли, эволюцией органической жизни, но и вопросы использования геологических знаний для решения проблем жизнеобеспечения.

Вариант 5

К геолого-историческому направлению относятся стратиграфия, учение о фациях, палеонтология, палеогеография, историческая геология.

Стратиграфия (лат. стрэ/пум – слой, покрывало) – учение о возрастной последовательности образования горных пород, слагают земную кору.

Учение о фациях (лат. фациес – наружность, форма) – учение о физико-географических условиях образования горных пород и их свойствах. Палеонтология (гр. папеос – древний, онтос – существо) – учение об ископаемых останках животных и растений.

Палеогеография – учение о физико-географических условиях на Земле в прошедшие геологические эпохи.

Историческая геология – учение о развитии земной коры за весь период ее становления,

Прикладное направление включает учение о полезных ископаемых, региональную геологию, инженерную геологию, методику разведки месторождений полезных ископаемых (МПИ), экологическую геологию, горнопромышленную геологию, почвоведение, космическую геологию (планетологию) и др.

Учение о полезных ископаемых изучает условия образования и закономерности распределения соответственно рудных, нерудных и горючих ископаемых, Региональная геология занимается составлением геологических карт, на которых отражается состав, возраст и условия залегания горных пород, слагающих верхнюю часть земной коры.

Инженерная геология изучает физико-механические свойства горных пород и грунтов с целью возведения на них зданий и других инженерных сооружений.

Методика разведки МПИ ставит своей целью разработать рациональные, математически обоснованные методы и способы оценки запасов различных видов полезных ископаемых.

Экологическая геология (гр. экое – дом, родина) изучает влияние деятельности людей на геологическую среду и опасные для их

существования геологические процессы. Разрабатывает меры, направленные на предупреждение негативных процессов.

Горнопромышленная геология занимается геологическим обеспечением горнодобывающих предприятий на стадии их проектирования, работы и ликвидации.

Почвоведение изучает геолого-климатические условия формирования различных типов почв и их свойства с целью рационального использования.

Космическая геология исследует Землю с помощью летательных аппаратов для составления региональных геологических карт, изучает другие планеты и сравнивая их с Землей с целью более глубокого ее познания.

В целом геология является наукой синтетической. Она тесно связана с другими науками о Земле, например, с астрономией, геодезией, географией, биологией. В своих исследованиях геология опирается на знания таких фундаментальных наук как физика, химия и математика.

Вариант 6

Методы и задачи геологии. В методологии процесса познания геологических объектов можно выделить два аспекта – общий научный подход и специальные методы исследований.

Общенаучный подход в геологических исследованиях. Земля прошла длительный путь развития. Поэтому при ее изучении ведущее место занимает подход исторический. Он предполагает рассмотрение всех природных явлений – их возникновение, развитие и исчезновение – в закономерной связи с непрерывно изменяющимися условиями, в которых данные явления происходили. Такой подход нашел воплощение в основном, обобщающем методе реконструкции процессов прошлого на Земле – в методе актуализма. Согласно этому методу к пониманию геологических процессов и их результатов идут от изучения современных таких же явлений, но с осознанием того, что в прошлом и физико-географические условия, и процессы отличались от современных, а само отличие было тем большим, чем отдаленнее от нас изучаемая геологическая эпоха.

Следует иметь в виду, что реализация общего подхода к процессу познания геологических объектов, так же как и в других естественных науках, осуществляется по схеме – наблюдение-эксперимент – анализ и логические построения – выводы.

Специальные методы исследований. Большинство методов представляет сложный комплекс различных методик. Специальные методы обычно классифицируются по нескольким основным направлениям, как это показано в таблице. При этом основным способом изучения земной коры был и остается комплексный метод геологической съемки.

Геологическая съемка или картирование – это изучение состава и строения земной коры в пределах конкретных территорий, и проводится

путем изучения и опробования горных пород в местах естественного выхода их на поверхность – в обнажениях на крутых склонах речных долин, оврагов, возвышенностей, в горных выработках (канавах шурфах, карьерах, шахтах) и буровых скважинах. Конечный результат проведения съемки – составление различных по своему содержанию геологических карт, которые представляют собой графические модели строения и состава земной коры. Карты служат основой для поисков, разведки месторождений полезных ископаемых и их разработки, сельскохозяйственного и инженерно-строительного освоения территории. Следует подчеркнуть, что съемка (картирование) сопровождается обязательным применением определенного комплекса геофизических и других специальных методов.

Варіант 7

Геофизические методы основаны на изучении естественных и искусственных физических полей – сейсмических, гравитационных, магнитных и других, которые создаются Землей в целом и отдельными комплексами горных пород (геологическими телами). При этом используются геофизические приборы разной конструкции, что позволяет производить измерения в условиях дневной поверхности и космоса, в скважинах и горных выработках. Отличаются геофизические методы оперативностью и экономической целесообразностью их применения.

Аэрокосмические методы – это методы изучения Земли с помощью специальных приборов, установленных на самолетах и других летательных аппаратах, спутниках и орбитальных станциях. Цветное фотографирование Земли, исследование её излучений позволяет выявлять геологические структуры, изучать глубокие части морского дна и получать другую геологическую информацию.

Лабораторно-экспериментальные методы применяются при проведении практически всех видов геологических исследований. Кроме того, моделирование процессов магматизма и метаморфизма привело к разработке способов получения в промышленных масштабах искусственных минералов и горных пород.

Математические методы в геологии – относительно молодое перспективное направление. Однако применение их, в особенности ЭВМ, сталкивается с серьезными трудностями. Эти трудности вызваны сложностью формализации и неоднозначностью геологических понятий, что в свою очередь объясняется многофакторностью условий, в которых осуществляются геологические процессы и явления.

Методическое направление включает многочисленные сложные методы, основанные на использовании всей суммы знаний об условиях образования и размещения различных полезных ископаемых. Поэтому эти методы представляют собой соответствующий комплекс рекомендаций, правил и требований, которыми следует руководствоваться при проведении поисковых, разведочных и оценочных работ на тот или иной вид минерального сырья.

Геологическое образование – это гарантия того, что человек в своих действиях будет надеяться только на свой разум, умение правильно оценивать любую ситуацию, не уповая на удачу или неведомые силы, которых в природе не существует. Область геологических знаний наиболее обширная и самая сложная по своей структуре. В круг ее интересов входят не только вопросы, связанные с возникновением и развитием Земли, эволюцией органической жизни, но и вопросы использования геологических знаний для решения проблем жизнеобеспечения. В целом геология является наукой синтетической. Она тесно связана с другими науками о Земле, например, с астрономией, геодезией, географией, биологией.

Вариант 8

Значение и задачи геологии, значение геологии переоценить просто невозможно. Такой вывод следует из краткого перечня задач, которые решает геология. Прежде всего, следует учесть, что все отрасли промышленности – металлургия, энергетика, сельское хозяйство строительная индустрия – основаны на использовании продуктов земных недр: металлов, нефти, газа, радиоактивных веществ, минеральных удобрений, строительных материалов которые геологам необходимо найти и всесторонне изучить. Геологические знания необходимы также для организации водоснабжения населения и предприятий, инженерно-геологического обоснования строительства гидротехнических сооружений, коммуникаций, дорог, городов, выбора мест захоронения вредных промышленных и радиоактивных отходов, своевременного решения экологических и многих других вопросов. Велико значение геологии для горной науки. В современных условиях, в связи с интенсификацией производства и неуклонным увеличением глубин отработки, особую актуальность приобретают задачи по прогнозированию горно-геологических условий и созданию новых технологий. Многие из таких задач находят свое решение в результате объединения усилий специалистов горного и геологического направлений. Особое значение геологические исследования приобретают в связи с решением проблемы комплексного использования минерального сырья, а также в деле разработки прогрессивных и нетрадиционных технологий его добычи (подземные способы выщелачивания руд и солей, выплавки серы, газификации углей и др.).

Добыча полезных ископаемых сопровождается перемещением огромных масс горных пород, что вызывает различного рода нарушения природных равновесий в земной коре. В этой связи перед горногеологической наукой возникла еще одна проблема – проблема охраны и рационального использования недр и природы в целом. В Украине разведаны и находятся в эксплуатации сотни месторождений различных полезных ископаемых – железа, марганца, титана, редких металлов, циркония, ртути, каменных углей и солей, графита, каолинов, огнеупорных глин, строительного и поделочного камня, минеральных вод

и других. Но наряду с этим ощущается, недостаток нефти, газа, бокситов для выплавки алюминия, благородных и цветных металлов, агрорудного сырья. К настоящему времени геологами обнаружены новые нефтегазоносные и золоторудные провинции. Их детальная разведка, промышленная оценка и добыча – первоочередные задачи геологической службы.

Варіант 9

История геологии началась вместе с появлением человека, который всегда искал и добывал необходимое ему природное минеральное сырье. Вначале это были просто камни для изготовления различных орудий производства, затем руды для выплавки металлов, самоцветы, минеральные краски, соли и т.п. Соответствующие знания, связанные с поиском и добычей того или иного сырья расширялись, углублялись, обобщались, обретая форму определенных закономерностей. Постепенно круг вопросов связанных с устройством окружающего мира становился все шире. Людей стало интересовать строение, состав отдельных частей Земли и всей планеты в целом, ее положение в мировом пространстве, развитие органической жизни и многие другие вопросы. Такова общая картина развития геологии в начальный и последующие этапы. Однако временем становления ее как науки принято считать вторую половину XVIII столетия период зарождения и развития горнодобывающей промышленности. В это время делаются первые попытки объяснить с научной позиции происхождение Вселенной и Земли (гипотезы образования Солнечной системы немецкого философа И. Канта – 1755 г и французского математика П.С. Лапласа – 1796 г.). Значительным событием в этот период был выход в свет работ выдающегося русского ученого М.В. Ломоносова „Слово о рождении металлов от трясения Земли” (1757 г.) и „О слоях земных” (1763 г.). Ломоносов рассматривал Землю как нечто непрерывно изменяющееся и развивающееся во времени и пространстве. Он отмечал, что земная кора подвижна и может опускаться, горы поднимаются и разрушаются. Развитие промышленности и расширение в связи с этим сырьевой базы привело к детальному изучению геологического строения огромных территорий и установлению многих закономерностей в развитии планеты.

Английский геолог Ч. Лайель в трехтомном труде „Основы геологии” (1830 – 1833 гг.) обосновал эволюционное развитие Земли. Французский исследователь Эли де Бомон выдвинул гипотезу контракции, которая объясняла движения земной коры уменьшением ее объема при остывании. Англичане Д. Эйри и Д. Пратт предложили гипотезу изостазии, по которой верхняя твердая оболочка Земли, плавающая на вязком мантийном субстрате, находится в устойчивом равновесии.

Варіант 10

Важнейшим событием XIX столетия было появление гениального труда Ч. Дарвина „Происхождение видов” (1859 г), в котором утверждалась теория эволюционного изменения органического мира. Это

явилось фундаментом для развития палеонтологии. В 1875 г. была создана международная организация геологов – Международный геологический конгресс, который продолжает свою работу и в настоящее время. На его периодических сессиях обсуждаются итоги геологических исследований, проводятся широкие дискуссии, принимаются новые стандарты и решения общего значения. В конце XIX – начале XX столетий в развитии геологии наступил этап, когда стали выделяться отдельные науки: минералогия (Е.С. Федоров), петрография (Ф.Ю. Левичсон-Лессинг), геохимия (В.И. Вернадский), геоморфология (В. Пенк, У. Девис) и ряд других. Динамическая, историческая геология, геотектоника продолжали развиваться вместе, образуя основу геологических наук, но к середине XX столетия каждая из них обрела полную самостоятельность. Особая роль в развитии геологии на всех ее этапах принадлежит геотектоническим гипотезам. Различные гипотезы фактически одни и те же данные по составу и строению земной коры объясняли с разных позиций, что явилось стимулом для их проверки в новых регионах и выбора наиболее достоверных научных предположений. Одной из первых в конце XIX столетия получила права гражданства гипотеза геосинклинального развития земной коры, основанная на работах Дж. Дэна о геосинклиналях и Г.Э. Ога о платформах. Согласно этой гипотезе увеличение мощности земной коры и формирование особенностей ее структуры произошло и происходит в результате проявления преимущественно вертикальных ее перемещений без существенного смещения в горизонтальных направлениях. Гипотеза оказалась очень продуктивной, так как с ее позиций многочисленные проблемные вопросы нашли удовлетворительное объяснение. Сторонников этой гипотезы стали называть фиксистами, а само учение – фиксизмом.

В начале XX столетия А. Вегенер, опираясь на гипотезы Эли де Бомона и Д. Эйри, а также принимая во внимание имеющиеся данные о грандиозных горизонтальных перемещениях пластин земного вещества в Альпах и сходство внешних контуров соседних материков, пришел к выводу, что главными в развитии земной коры были горизонтальные силы, которые разобщили когда-то единую сушу на отдельные части – современные континенты.

Тема 6. Граматичні особливості самостійних частин мови у професійному мовленні

Навчальна мета. Застосувати методичні засоби, щоб навчити студентів вживати граматичні форми іменників, прикметників, займенників, форми ступенів порівняння прикметників, прийменникові конструкції, записувати числівники у текстах, узгоджуючи їх з іменниками, вживати найпоширеніші дієслівні форми.

Використання граматичних форм іменників

Визначення роду іменників

Морфологічні засоби виражені *категорією роду*. Категорія роду іменників не однаково проявляє себе в різних функціональних стилях. У діловому мовленні перевага надається формам чоловічого роду, навіть коли є жіночі відповідники в загальнонародній мові. У діловому спілкуванні підкреслюється не стать людини, а її службове й соціальне становище: аспірант Лідія Коваль, лікар Марія Мазепа, хоч є цілком літературні відповідники: аспірантка, лікарка. Форми родів у іменниках потрібно вживати в художньому, публіцистичному і, безперечно, в розмовному мовленні.

Найбільш абстрактним за своїм граматичним значенням і лексичним наповненням є середній рід. Тому він дуже часто використовується в науковій мові. У науковому стилі граматична категорія роду виявляється в настільки унормованому вигляді, що не припускає варіантних форм, уживання яких спричинює появу непотрібних у цьому випадку відтінків.

Рід назв осіб за професією, посадою, званням

1. Багато іменників чоловічого роду, що є назвами осіб за професією, посадою, званням тощо, не мають паралельних форм жіночого роду, наприклад, такі як: *адвокат, менеджер, мер, муляр, міністр, нотаріус, прокурор, тренер, хірург, ректор, професор*. Ці слова вживаються для позначення і чоловіків, і жінок: *Нараду провела декан факультету О.І. Жулинська; Декан факультету С.О. Кудін ознайомив викладачів з новими правилами вступу до інституту*.

Відсутні відповідники жіночого роду у всіх складних назв посад, звань: *головний бухгалтер, змінний майстер, молодший державний інспектор, старший викладач, провідний технолог тощо*.

2. Значна кількість назв осіб утворює паралельні форми чоловічого і жіночого роду: *дипломник – дипломниця, журналіст – журналістка, касир – касирка, кравець – кравчиня, лікар – лікарка, льотчик – льотчиця, перекладач – перекладачка* і т.д. Наведені слова жіночого роду належать до стилістично нейтральної лексики. Для позначення осіб жіночої статі у художньому, публіцистичному, розмовному стилях саме їм віддається перевага. В офіційно-діловому мовленні посади, професії, звання жінок позначаються іменниками чоловічого роду.

3. Якщо іменник чоловічого роду вживається на позначення жінки і ім'я особи при цьому не називається, то узгоджене означення і присудок ставляться у формі чоловічого роду: *Мій опонент захворів; Доповідач навів цікаві факти.* Сполучення на зразок *доцент Іванова, терапевт Соколова* вимагають, щоб присудок мав форму жіночого роду. Що ж стосується означення, то воно в таких випадках узгоджується з назвою особи граматично, тобто має форму чоловічого роду: *Мій терапевт Соколова щойно повернулась із відпустки.*

Рід відмінюваних іменників

При визначенні роду відмінюваних іменників найбільше труднощів викликають іменники з нульовим закінченням.

Чоловічий рід

аерозоль
бутель
біль
дріб
дриль (інструмент)
корч
накип
нежить
перекис
поступ
пропис
полин
розсип
Сибір
степ
ступінь (математичний термін)
ступінь (міра вияву чогось)
толь
тунель
туш (невелика музична п'еса)
фенхель (рослина)
шампунь
щабель

Жіночий рід

бандероль
барель (міра об'єму)
бешамель (приправа, соус)
ваніль
вуаль
заполоч (нитки для вишивання)
емаль
каніфоль (смола, добута з хвойних дерев)
консоль (виступ у стіні, конструкції)
нехворощ (різновид полину)
папороть
туш (фарба)
філігрань (мереживний металевий візерунок)
фланель
шагрень (шкіра)

Деякі іменники вживаються у двох родах. Правильно буде:

абрикос і абрикоса
банкнот і банкнота
вольєр і вольєра
ворс і ворса
гонт і гонта
желатин і желатина
зал і зала
кахель і кахля

лангуст і лангуста
манжет і манжета
мозоль і мозоля
мотузок і мотузка
оазис і оаза
парасоль і парасоля
реприз і реприза
спазм і спазма

Кличний відмінок

В українській мові іменники мають сьомий відмінок – кличний, який характеризується специфічною формою. Таку форму мають імена (*Петре, Іване, Миколо, Галю, Оксано*), назви людей (*друзе, добродію, пане, козаче*), імена по батькові (*Іване Петровичу, Маріє Іванівно*), назви тварин (*коню, вовчику, лисичко, котику-мурчику*) та назви явищ природи і предметів, які піддаються персоніфікації (*земле рідна, зоре вечірняя, темний гаю, Дніпре широкий*).

При творенні форми кличного відмінка відбувається чергування приголосних **г, к, х / ж, ч, ш**: *друг – друже, козак – козаче, Явтух – Явтуше*.

Як правило, чергуються **ц / ч** в іменниках із суфіксом **-ець**: *хлопець – хлопче, стрілець – стрільче*, але *комсомолець – комсомольцю*.

У множині форма кличного відмінка у складі звертань мають форму називного відмінка: *дорога Маріє, моя зіронько*.

У звертаннях, що складаються з двох власних імен (імені та по батькові), обидва слова мають закінчення кличної форми: *Романе Романовичу, Іване Миколайовичу, Маріє Семенівно, Ганно Василівно*.

У звертаннях, що складаються з двох загальних назв в однині, кличну форму має тільки перше слово: *пане лікар, пане директор*. Іноді в таких звертаннях кличну форму можуть мати й обидва слова: *пане лікарю, пане директоре*.

У звертаннях, що складаються із загальної назви та прізвища, кличну форму має загальне слово: *пане Ілієнко*.

Кличний відмінок іменника для звертання

Структура звертань

Склад звертання	Правило	Приклади
1) Ім'я та по батькові	обидва слова повинні бути в кличному відмінку	Іване Васильовичу Вікторіє Вікторівно
2) Загальна назва та прізвище	у кличному відмінку повинні бути лише загальна назва, а прізвище у називному відмінку	пане Міщенко пані Медведєва колего Шевчук
3) Загальна назва та ім'я	обидва слова повинні бути в кличному відмінку	колего Богдане пані Антоніно товаришу Віталію
4) Дві загальні назви	обидва слова рекомендується вживати в кличному відмінку	пане директоре

Правила побудови кличного відмінка

Рід	Приголосний, яким закінчується основа іменника	Закінчення		Приклади	
		Називний відмінок	Кличний відмінок	Називний відмінок	Кличний відмінок
чол. та жін. 1 відміна, тверда група	твердий нешиплячий	-а	-о	голова	голово
чол. та жін. 1 відміна, м'яка та мішана групи	будь-який м'який, крім й	-я	-е	робітниця	робітниче
чол. та жін. 1 відміна, м'яка група	й	-я	-є	редакція	редакціє
чол. 2 відміна, м'яка група	будь-який м'який, крім й		-ю	учитель	учителю
чол. 2 відміна, м'яка група	суфікси -ар, -ир, що в однині мають наголос на корені		-ю	секретар	секретарю
чол. 2 відміна, м'яка група	й		-ю	добродій	добродію
чол. 2 відміна, м'яка група	суфікс -ець		-е	хлопець	хлопче
			-ю	знавець	знавцю
чол. 2 відміна, мішана група	твердий шиплячий		-у	товариш	товаришу
			-е	сторож	стороже

Завдання 1. Утворіть від поданих звертань форми кличного відмінка.

Шановний колега, Степан Андрійович; працівниця Надія Вікторівна; Юрій Миколайович; доповідач Максименко; майстер Олена Володимирівна; інженер Шевчук Тетяна Петрівна; товариш Остапчук; добродійка Квітка; Ярослав Валерійович; маклер Марія Микитівна; пан інспектор; геолог Вінничук Богдан Григорович; гідрогеолог Ганна Іллівна; геофізик Микола Олександрович.

Завдання 2. Утворіть шанобливі форми звертання, вживаючи нижчеподані імена по батькові у кличному відмінку.

Іван Петрович, Надія Ігорівна, Валерій Степанович, Валерія Олександрівна, Дмитро Федорович, Валентин Іванович, Валентина Олегівна, Олег Григорович, Ганна Миколаївна, Лариса Вікторівна, Тетяна Якимівна.

Завдання 3. З'ясуйте лексичне значення слів. За потреби скористайтеся словником.

Увічливість, чемність, тактовність, толерантність, категоричність, комплімент, доречність, звертання, адрес (вітальний), етикет, мовний етикет, повага, чемність, тональність, контакт, (мовні) табу.

Завдання 4. Перекладіть українською мовою, увівши слова-зв'язки в речення.

Позвольте также ...; пользуюсь случаем ...; я хотел бы ...; одновременно хочу сказать ...; хочу также заметить, что ...; просим также особое внимание обратить ...; считаем целесообразным ...; уместным будет замечание относительно ...; не лишним также упомянуть ...; еще раз благодарим Вас ...; благо дарю за помощь в ситуации... .

Закінчення іменників чоловічого роду другої відміни у родовому відмінку однини

-а(я)	-у(ю)
<p>Іменники, що позначають:</p> <p>а) назви істот: директора, Єгора;</p> <p>б) назви чітко окреслених предметів: вентилятора, диска;</p> <p>в) назви населених пунктів: Канева, Донецька, але у складених назвах -у, -ю: Кривого Рогу, Зеленого Гаю;</p> <p>г) географічні назви з наголосом у родовому відмінку на кінцевому складі: Дніпра, Іртиша;</p> <p>д) назви мір довжини, ваги, часу, грошових одиниць: серпня, карбованця, метра;</p> <p>е) терміни іншомовного походження та суфіксальні власне українські: атома, відмінка</p>	<p>Іменники, що позначають:</p> <p>а) назви речовин, матеріалів: алмазу, кисню;</p> <p>б) назви явищ природи, почуттів: вітру, відчаю;</p> <p>в) збірні поняття та просторові: люду, шляху, абзацу;</p> <p>г) географічні назви, у яких наголос не падає на закінчення: Паміру, Казахстану;</p> <p>д) назви установ, закладів, організацій: університету, клубу;</p> <p>е) префіксальні та складні безсуфіксальні іменники: запису, водопроводу;</p> <p>є) терміни іншомовного походження та позначення хімічних та фізичних процесів: імпульсу, синтезу;</p> <p>ж) назви процесів, станів, властивостей, ознак, явищ суспільного життя, загальних і абстрактних понять: принципу, процесу, руху, сорту, способу</p>

Завдання 5. Запишіть іменники в родовому відмінку однини.

Варіант А

Інженер, амплітуда, працівник, вібромеханізм, параметр, двигун, вал, віброзонд, пісок, підйом, отвір, спосіб, радіоканал, прилад, гідромотор, елемент, родовище, кварц, мінерал, склад, кальцит, алмаз, агрегат, генезис, базальт, вітер, вулкан, джерело, напрямок, метод, рельєф, метод, Меркурій.

Варіант Б

Підйомник, геолог, генератор, валун, менеджер, горизонт, індикатор, метал, станок, ряд, спуск, механізм, патрон, циліндр, комплект, пласт,

склад, конкурент, розмір, колоїд, розчин, розряд, контур, об'єм, стандарт, візкозиметр, лімб, мармур, вапняк, шурф, мікроскоп, магматизм, схил, Уран.

Варіант В

Геофізик, реагент, шлам, ефект, діаметр, коло, простір, тиск, манометр, рейс, коефіцієнт, вибір, отвір, керн, пласт, канал, конус, потік, компас, кут, замір, комплект, запис, принцип, ядро, астероїд, вибух, Марс, материк, кратер, стероїд, студент, вектор, знак, оберт.

Варіант Г

Буровик, розріз, двигун, вектор, шельф, керноприймач, конус, штуцер, блок, спуск, прийом, механізм, фіксатор, гвинт, електродвигун, турбобур, дощ, редуктор, робітник, отвір, дослід, станок, регулятор, ефект, момент, пульт, кабель, вимірювач, конструктор, океан, Юпітер, фотосинтез, атом, блок.

Варіант Д

Мінеролог, елемент, магнітометр, реєстратор, меридіан, керноскоп, свердло, майстер, матеріал, центр, поршень, редуктор, транспорт, дифузор, газ, гравій, паливо, ресурс, амортизатор, розчин, ежектор, імпульс, потік, тиск, циліндр, забій, блок, щит, правило, квадрат, торф, конденсат, Уран.

Завдання 6. Запишіть словосполучення українською мовою.

Варіант А

Глинистого розчину; інвестиційного консультанта; коефіцієнта ефективності капітальних затрат; відділи маркетингу; вимоги менеджера; економічного ефекту від застосування розчинів; власника капітальних вкладень; об'єкта основних засобів; діаметра кулі; марка дилера; виробничого фонду; в разі відсутності насоса; піднімаючись по кільцевому простору.

Варіант Б

Коефіцієнта тертя; розподілу витрат; тиску повітря по манометру; частка партнера угоди; ціноутворення світового ринку; стимулювання продажів; перевірка фінансової спроможності покупця; реалізованого продукту; відповідного сертифікату; в період рейсу; при нормальних умовах; відношення ваги тіла до його об'єму; по збіганню кольору індикаторної паперу.

Варіант В

По гранулометричному складу; малого бізнесу; порядок розрахунку в угоді; висококваліфікованого маркетолога; використання патенту; митного тарифу; іноземного орендаря; забій скважини очищають від шлаку; додаткового доходу; грошового капіталу; асортименту продукції; товарного знаку; інвестиційного процесу; електричного розряду по бічній поверхні.

Варіант Г

Відношення маси тіла до його об'єму; створення товару; падіння попиту; марка дистрибутора; неспроможності учасника; інженера по маркетингу; в'язкість визначається за допомогою стандартного в'язкозиметра;

для отражения динамики бизнеса; с помощью лимба определяют угол; в начале подъема инструмента; вращение от двигателя передается насосу; удалены от нагревательного прибора.

Варіант Д

При проходке по угольному пласту; технологического цикла по переработке сырья; представление о работе бурильного вала; инновационного менеджмента; бизнес-плана фирмы; заместителя директора по коммерческим вопросам; совершенствование правового механизма законодательства; заметно по резкому снижению давления; разрушение породы по всему забою; характеристика природного алмаза; опыт по раздавливанию кристалла.

Завдання 7. Запишіть подані словосполучення, добираючи з дужок необхідні закінчення.

Варіант А

Генеральн (-ий, -а) директор Семенова; наш (-а) геолог Вікторія Павлівна наголоси (-в, -ла); податков (-ий, -а) інспектор Віденська; торгов (-ий, -а) агент Ковальова привіта (-в, -ла); головн (-ий, -а) інженер Швець Інна Володимирівна запропонува (-в, -ла); відом (-ий, -а) маркетолог Горлова відзначи (-в, -ла); менеджер-адміністратор Ольга Дмитрівна підписа (-в, -ла).

Варіант Б

Відповідальн (-ий, -а) спеціаліст Козакова зустрі (-вся, -лася); начальник відділу розробок Вінник Людмила Олегівна запроси (-в, -ла); досвідчен (-ий, -а) представ (-ник, -ниця) Коваленко Олена Ігорівна; наш (-а) дослідник Миронова Ганна Валеріївна; головн (-ий, -а) технолог Зубарева; директор акціонерного товариства Макарова подякува (-в, -ла); відом (-ий, -а) гідрогеолог Гура Ірина Сергіївна проконсультува (-в, -ла).

Завдання 8. Запишіть словосполучення у давальному відмінку однини.

Варіант А

Головний конструктор Васильченко Ігор Семенович, інженер з розробок корисних копалин Шкута Євген Богданович, начальник відділу збуту Соловійов Микола Іванович, геофізик Георгій Романович.

Варіант Б

Буровик Яровчук Максим Федорович, відповідальний директор Коваль Віктор Андрійович, мінеролог Василь Прокопович, провідний гідрогеолог Величко В'ячеслав Лукич.

Варіант В

Адміністратор Бондаренко Олексій Юрійович, бухгалтер Шпак Валерій Петрович, робітник шахти Ковальчук Михайло Якович, начальник відділу Луговський Степан Олександрович.

Завдання 9. Утворіть від поданих іменників форми родового відмінка множини та проаналізуйте зміни у звуковому складі слів.

Фірма, земля, дорога, марка, сторінка, книжка, частка, арка.

Правопис російських прізвищ

Буква в рос. мові	Позиція	Буква в укр. мові	Приклади
е	після букв на позначення приголосних	е	Лермонтов, Воскресенський
	у суфіксах -ев(-єєв) після ц, ж, ч, ш, щ, р	е	Непринцев, Тютчев, Писарев
	на початку слів	є	Єсенін
	у середині слів після букв на позначення голосних, апострофа і м'якого знака	є	Валуєв, Прокоф'єв, Ананьєв
	у корені, якщо російське е відповідає українському і	є	Бедний (бідний), Серов (сірий), але: Олійник (укр. прізвище)
ё	на початку слова і складу	йо	Йолкін, Бугайов
	у середині і в кінці складу	ьо	Верьовка, Корабльов
	в утвореннях від імен, спільних для обох мов	е	Артемов, Федоров
	під наголосом після ч, щ	о	Рогачов, Борцов
э	завжди	е	Ельконін
ы	завжди	и	Черних
и	після ж, ч, ш, щ, ц перед буквами на позначення приголосних	и	Шишков
	в утвореннях від імен, назв, спільних для обох мов	и	Куликов, але: Нікітін, Ніколаєв
	У префіксі -при	и	Пришвін
	у суфіксах -ик, -ич, -иц, -ищ		Устимович, Батищев
	на початку слова та після букв на позначення приголосних, крім ж, ч, ш, щ, ц	і	Іванов, Пушкін
	після букв на позначення голосних, апострофа і м'якого знака	ї	Ільїн, Абраїмов, Захар'їн

Завдання 10. Запишіть прізвища українською мовою. Поясніть правопис.

Варіант А

Пушкин, Лермонтов, Рошин, Гурвич, Муравьєв, Золотарєв, Звонарєв, Щипачєв, Грачєв, Тимирязев, Семєнов, Толстой, Гришин, Мишин, Голицын, Потємкин, Бугаєв, Ёлкин, Егорычев, Мытищин, Татищев, Ильин, Горький, Помяловский, Дятлов, Москалєв, Салтыков-Щедрин, Мельников, Долгих, Крутых, Евстигнеев, Гуляев, Ефремов, Дерюгина, Руднев, Каменев, Петров, Афанасьев, Малышев, Лесков.

Варіант Б

Первенцев, Елютин, Лаврентьєв, Фадеев, Дежнєв, Пешков, Ветров, Брянцев, Аркачєев, Рощев, Королєв, Драчєв, Пугачєв, Сємкин, Пушин, Гагарин, Игнатъев, Писарев, Плющев, Голик, Сенкевич, Доронин, Андреев, Левитан, Лебедев, Винокуров, Смеляков, Погодин, Прокофьєв, Некрасов, Воскресенский, Катаев, Никитин, Куприн, Дудин, Плещеев, Вяземский, Артємов, Бедный, Фатьянов.

Варіант В

Алфєров, Коперник, Данилов, Третьяков, Стоин, Донской, Мышкин, Привалов, Румянцев, Багрицкий, Колесник, Кисилєв, Лаптев, Тихонов, Бондарев, Измаилов, Багиров, Григорьєв, Черных, Белов, Орєл, Филиппов, Тимофеев, Соловьєв, Никифоров, Пришвин, Иваненко, Ананьєв, Титов, Радищев, Фомин, Ткачєв, Тютчев, Чехов, Бунин, Муромцев, Алексин, Дмитренко, Скиталец, Ботвинник.

Завдання 11. Перекладіть географічні назви українською мовою.

Нарьян-Мар, Ницца, Кутаиси, Михайловское, Рогачєво, мыс Дежнєва, Колгуєв, Енисей, Зеленоводск, Белгород, Плещеево, Соловьєво, Тушино, Николаевск-на-Амуре, Углич, Краков, Виноградово, мыс Румянцева, Арабатская Стрелка, Пятигорск, Щєлкино, Курильские острова, Каменец-Подольский, Кременчуг, Чехословакия, Липецк, Грозный, Карские Ворота, Северный Ледовитый океан, Нижний Новгород, Гомель, Троицк, Беловежская Пуца, Серный мыс, р. Берєзова, Эстония, о. Белое, Рогачєво, Тернополь, Таллинн, Ананьино, Ртищево.

Завдання 12. Від поданих іменників утворіть чоловічі та жіночі імена по батькові. Якщо існують паралельні форми, наведіть їх. Підкреслені імена провідміняйте.

Варіант А

Геннадій, Ілля, Тодось, Зіновій, Микита, Омелян, Йосип, Юхим, Станіслав, Григорій, Максим, В'ячеслав.

Варіант Б

Валерій, Панас, Севастян, Ігор, Оникій, Пилип, Сава, Ярослав, Кирило, Микола, Василь, Омелян.

Варіант В

Юліан, Корній, Никифор, Касян, Віталій, Хома, Тарас, Павло, Палладій, Максим, Денис, Юрій.

Завдання 13. Запишіть подані чоловічі та жіночі прізвища, імена, та імена по батькові в родовому відмінку однини. Керуйтеся правилами написання прізвищ.

Характеристика (кого?)

Жарук Олександр Іванович, Жарук Євгенія Степанівна, Швець Ігор Дмитрович, Швець Марія Ігнатівна, Дігтяр Олег Петрович, Дігтяр Олена Сергіївна, Гладких В'ячеслав Юрійович, Гладких Людмила Семенівна, Моторний Дмитро Григорович, Моторна Інна Володимирівна, Діброва Павло Валерійович, Діброва Ольга Андріївна, Петренко Володимир Миколайович, Петренко Вікторія Марківна.

Ступені порівняння прикметників

Ступенювання належить до стилістичних можливостей прикметників та прислівників. У діловому та науковому стилях переважають відносні прикметники (*математичний аналіз, мінеральна сировина*). Навіть якісні прикметники, що набувають термінологічного значення, втрачають здатність до ступенювання (*кріп запашний, порічки червоні, білі, чорні*). У цих назвах прикметники називають не якість у більшому чи меншому ступені, а постійну ознаку, відмінну порівняно з іншими видами споріднених рослин.

У вищому та найвищому ступені прикметники мають дві форми – просту (*талановитий – талановитіший – найталановитіший*) і складену (*талановитий – більш талановитий – найбільш талановитий*). Проста форма вищого й найвищого ступеня нейтральна і вживається в усіх стилях мовлення. Складена форма має відтінок книжності, тому вживається (паралельно з простою) у діловому та науковому стилях.

Це треба знати!

1. При творенні простої форми вищого ступеня порівняння прикметників за допомогою суфікса **-ш(ий)** кінцеві приголосні основи **г, ж, з** змінюються на **жч(ий)**: *близький – ближчий*; а **с** змінюється на **-щ(ий)**: *високий – вищий*. Суфікси **-к-, -ек-, -ок-** при цьому випадають: *тонкий – тонший*.

2. Деякі прикметники утворюють просту форму вищого ступеня за допомогою суплетивних форм: *великий – більший, гарний – кращий, поганий – гірший, малий – менший*.

3. За допомогою прикметника вищого ступеня + конструкції **за (від) усіх** утворюється найвищий ступінь порівняння прикметників, що передає властивості живих істот, наприклад: *добріший від усіх*.

Завдання 14. Знайдіть речення, у яких неправильно утворені ступені порівняння прикметників, виправіть помилки.

1. У своєму самому популярному образі управляючий по маркетингу постає як спеціаліст, який знаходить стільки клієнтів, скільки потрібно для реалізації всього обсягу продукції, що виробляється фірмою. 2. У

будь-який окремо взятий момент часу рівень реального попиту може бути нижчим від бажаного, відповідати йому або перевищувати його. 3. Торговий апарат, побудований за територіальним принципом, – це сама проста різновидність організаційної структури. 4. Найбільш життєздатні кластери інноваційної активності формуються на основі диверсифікації міжсекторальних (міжгалузевих) зв'язків. 5. При цьому менша ступінь вертикальної інтеграції структур всередині кластера полегшує входження до кластеру нових фірм. 6. Група спеціалістів фірми проводить навчальні семінари для технічного складу компанії замовника про новіші технічні досягнення в цій сфері діяльності. 7. Для досягнення самого великого комунікаційного ефекту фірмі необхідно ретельно координувати увесь свій комплекс маркетингу, а не тільки комплекс стимулювання. 8. Для більшої деталізації до синтетичного обліку нерідко вводяться субрахунки.

Завдання 15. Від поданих слів утворіть усі можливі форми ступенів порівняння прикметників. Підкресліть прикметники від яких не утворюються ступені порівняння.

Корисний, точний, малий, дужий, вибагливий, біленький, інтелігентний, щедрий, довгий, близький, гарний, широкуватий, талановитий, поганий, високий, сліпий.

Завдання 16. Перекладіть українською мовою. Підкресліть прикметники вищого та найвищого ступеня порівняння.

1. В целях более тесного и прочного союза товарищество оформляется как предприятие. 2. Одна из главнейших задач малых предприятий в нашей стране – преодоление монополий на производство продукции. 3. Наиболее распространенная форма – покупка ценных бумаг самим предпринимателем. 4. Чем выше коэффициент стандартизации и унификации изделия, тем лучше с точки зрения производства и эксплуатации. 5. Создание высшего качества продукции всегда связано с дополнительными затратами времени, необходимого для накопления нового витка качества на более высоком уровне. 6. Сравнительная эффективность позволяет судить о преимуществах отдельных вариантов совершенствования производства и выбрать наилучший из них, не предопределяя конечного решения о целесообразности его реализации. 7. Самая многочисленная и основная категория персонала – рабочие, которые непосредственно участвуют в производстве продукции, в ремонте и уходе за оборудованием, производят перемещение готовой продукции. 8. Нематериальные активы могут являться важнейшим средством решения социально-экономических задач. 9. Самые распространенные три метода расчета норматива оборотных средств: аналитический, прямого счета и коэффициентный. 10. На важнейших административных постах находятся специалисты в области геологии. 11. Обеспечение сбыта – главнейшая цель предприятий, осуществляющих

свою деятельность в условиях жесткой конкуренции, когда на рынке представлено много производителей аналогичного товара. 12. Самой простой считается методика „средние издержки плюс прибыль”, которая заключается в начислении наценки на себестоимость товара.

Завдання 17. Запишіть слова разом або через дефіс, знявши ризик, поясніть правопис складних іменників, прикметників.

Варіант А

Гірничо/технічні, гірничо/геологічні, фізико/механічні, петро/графія, вулкан/ологія, термо/метричні, інженерно/геологічні, магніто/метричні, техно/генні, гірничо/промислова, біо/сфера, гідро/геологія, фізико/географічні, лабораторно/експериментальні, гео/хімія, радіо/метричні, нафто/газо/носні, золото/рудні, мінерал/огія, мега/галактика, залізо/кам'яний, планети/гіганти, макро/рельєф, гірничо/видобувні, гео/морфо/логія.

Варіант Б

Гіпсо/графічна, страто/пауза, пів/куля, геолого/геофізична, астено/сфера, фото/синтез, суб/континентальний, Західно/Тихо/океанський, тропо/сфера, геологічно/знімальний, гео/фізичні, гранітно/метаморфічний, суб/океанічний, напів/металевий, повно/кристалічні, двох[?]/ярусна, моно/кристал, гідро/сфера, концентрично/шкаралупчастий, мега/рельєф, ультра/основні, вишнево/бурий, породо/утворення, фізико/механічні, літо/сфера.

Варіант В

Гіганто/зерниста, між/пластові, вапняк/черепашник, піщано/глиниста, гео/хронологія, біо/страсти/графічний, кам'яно/вугільний, переривчасто/поступові, текто/генез, загально/корові, середньо/зерниста, геолого/історичні, палеон/тологічні, водно/фізичні, техно/генні, споро/пилковий, фізико/хімічні, багато/компонентний, вольфрам/молібденові, мета/морфізм, гідро/статичні, гідро/ліз, земле/утворення, водо/розподіл, тріщино/утворення.

Варіант Г

Блок/діаграма, гірничо/геологічний, гео/хронологічна, хіміко/біологічні, динамо/мета/морфізм, геолого/розвідник, мікро/тріщинуватість, нео/тектоніка, нафто/провід, паливно/енергетичний, пиле/вимірювальні, підошво/уступний, піро/генізація, ізо/морфний, плані/метр, пласти/фіксатори, пласто/метричні, повітро/охолодник, погори/зонтний, рентген/еквівалент, поверхнево/активні, рівно/мір, рідкісно/металева, сайклінг/процес, само/рятувальник.

Завдання 18. Перепишіть, вставляючи, де потрібно, апостроф чи м'який знак.

1. Аналіз розв...язання розглянутого прикладу підтверджує, що зростання рівня рентабел...ності капіталу прискорили зростання фондівіддачі основних виробничих фондів та фондівіддачі нематеріальних активів. 2. У статті „Нематеріальні активи” відображаєт...ся вартіс...т... об...єктів, віднесених до складу нематеріал...них активів. 3. Аналіз доходності підприємства характеризує його фінансовий стан, виконання

обов'язків перед державою та іншими господарс...кими суб...ектами. 4. Серед факторів, аналіз яких впливає на прийняття рішення про проведення оновлення портфеля можна виділити цикл і кон...юнктуру ринків цінних паперів та ал...тернативних видів. 5. Дистриб...ютор – фірма, що здійснює в основному імпорتنі операції і виступає як торговець... за договором на основі угоди про право на продаж. 6. Для зниження собівартості продукції також удосконалює...ся планування, що включає розширення менеджменту та маркетингу, застосування комп...ютерної техніки. 7. Тант...ема – додаткова винагорода із чистого прибутку, яка виплачується директорам, членам правління, вищим службовцям у вигляді процента від прибутку. 8. Компан...йон – співвласник підприємства або установи.

Завдання 19. Перепишіть, вставляючи, де потрібно, пропущені букви. Поясніть їх написання.

1. До фонду споживан...я нараховується сум...а надан...их підприємством трудових та соціальних пілг, включаючи матеріальну допомогу. 2. У цій стат...і наводяться окремо початкова та залишкова вартість нематеріальних активів. 3. Сум...а вилучен...ого капіталу наводиться в дужках і підлягає вирахуван...ю при визначен...і підсумку власного капіталу. Нижче наведені приклади за формами звіту про фінансові результати підприємства, його балансу і зміст стат...ей балансу згідно Положен...ю про бухгалтерський облік. 4. Вартість гудвіл...а не підлягає амортизації і не враховується у визначен...і валових витрат. 5. Витрати на оплату процентів за кредит не входять до початкової вартості активів, придбан...их повністю або частково за рахунок кредитів банків. 6. До функціональних структур управління виробничими підприємствами в...одяться служби маркетингу. 7. Види прибутку та його клас...ифікація: за місцем створення, за економічним змістом, за характером інформації. 8. Ін...оваційна діяльність – це один із видів інвестиційної діяльності з метою впроваджен...я досягнен... науково-технічного прогрес...у у виробництво та соціальну сферу. 9. Одну з найбільш складних проблем у розробці розділу плану виробництва можна сформулювати так: що саме повин...о входити до складу ас...ортименту. 10. Провідним підрозділом в...ажається такий, у якому виконуються основні технологічні операції по виготовлен...ю продукції. 11. Постійний рух машин...ого парку в календарному періоді виробництва змінює виробничу потужність цеху чи підприємства. 12. „Мотиваційні східці” Мак...інсі – одна із систем, як керівник повинен будувати систему мотивації співробітників. 13. Погодин...а форма оплати праці застосовується на роботах, які не під...аються нормуван...ю та обліку за трудомісткістю, тісно пов'зані з роботою машини і регламентуються нею. 14. Розміри уставного капіталу не є незмін...ою (постійною) величиною.

Числівник у професійному спілкуванні

Сполучення числівників з іменниками

Правила	Приклади
1. Після числівників два (обидва), три, чотири іменник вживається у множині у тому відмінку, що й числівник.	три студенти, сорок два відвідувачі (Н.в. мн.), трьох студентів, сорока двох відвідувачів (Р.в., мн.).
2. Після збірних числівників, п'ять, шість і більше, вжитих у Н.в. іменник стоїть у Р.в. мн. Але якщо числівник стоїть у непрямому відмінку, то іменник стоїть у цьому ж відмінку.	двоє брокерів, п'ять слухачів двох брокерів, двом брокерам, двома брокерами... двох брокерах.
3. Після числівників тисяча, мільйон, мільярд та дробових числівників іменник завжди стоїть у родовому відмінку.	тисяча років, тисячі років, тисячею років; дві сьомі відра, двох сьомих відра, двома сьомими відра; півтора року, півтора місяця; але: три з половиною місяці.
4. Назви місяців у датах завжди стоять у родовому відмінку.	третє січня, третього січня, третьому січня.

Правопис складних числівників та відчислівникових утворень

Правила	Приклади
1. У складних числівниках у кінці першої частини м'який знак не пишеться.	<u>ші</u> стдесят, <u>ві</u> сімдесят, <u>сі</u> мсот, <u>де</u> в'ятсот.
2. Порядкові числівники на -сотий, -тисячний, -мільйонний, -мільярдний пишуться одним словом, при цьому перша частина стоїть у Р.в., крім сто.	<u>двох</u> сотий, <u>тридцятишеститисячний</u> , <u>трьохсотшістдесятимільйонний</u> ; але: стотисячний.
3. У порядкових числівниках, утворених від назв десятків перша частина не змінюється.	<u>п'ят</u> десятий, <u>сім</u> десятий.
4. На початку складних прикметників числівники від одного до чотирьох мають форми: а) одно-, дво-, три-, чотири-, якщо друга частина починається на приголосний; б) двох-, трьох-, чотирьох-, якщо друга частина починається на голосний.	<u>три</u> фазовий, <u>чотири</u> ступеневий <u>трьох</u> елементний, <u>двох</u> актна.

Завдання 20. Утворіть від кількісних числівників, записаних цифрами, порядкові та запишіть їх.

1778, 18 мільйонів, 2405, 22 мільярди, 70, 98, 56, 340 мільярдів, 620 мільйонів.

Завдання 21. Замініть цифри словами, утворіть на основі словосполучень складні прикметники. Поясніть їх правопис.

2 день, 100 годин, 4 баланси, 2 патенти, 3 резерви, 24 кілометри, 273 тонни, 50 процентів, 2 елементи.

Завдання 22. Провідмініайте подані числівники.

Тисяча, вісім, сто вісімдесят сім, кільканадцять, шістсот сімдесят дев'ять, багато, кількасот, одна десята, мільярд, вісімсот сорок шість, п'ятдесят третій, дванадцятро, три з половиною, чотири, одна, п'ятдесят, двісті.

Завдання 23. Запишіть числівники українською мовою.

Ноль целых три десятых, девяносто одна шестая, одиннадцать, четырнадцать, пятьсот, миллион, миллиард, полтора, четверо, четыре, седьмой, оба, обе, две третьих, семьдесят девять, пятнадцать, сто сорок три.

Завдання 24. Перекладіть українською мовою, записуючи цифри словами.

К 7 прибавить 16 равняется 23; от 22 отнять 15; сложить 55 и 98; разделить 168 на 14; умножить 7 на 9; 5 умножить на 5.

Завдання 25. Перекладіть українською мовою.

Один за другим; одно другому не мешает; один на один; в первом часу дня; не по дням, а по часам; не в добрый час; в вечерний час; до этого часа; без пятнадцати шесть; десять минут девятого; половина седьмого; третьего дня.

Завдання 26. Погрупуйте числівники за значенням та провідмініайте їх.

Варіант А

Сто шістдесятий; чотири тисячі п'ятсот сорок; три четвертих; двісті сімдесят чотири; двадцять третя; обидва; шістнадцятро; вісімсот дев'яносто один; кілька.

Варіант Б

Сімнадцятий; дванадцятро; чотири мільйони сімсот дев'яносто два; п'ять сьомих; кількасот; сорок сьома; чотиреста п'ятдесят вісім; три тисячі сто двадцять; півтора.

Варіант В

Кільканадцять; вісімдесят дев'ять; мільярдний; шістсот тридцять сім; п'ятдесят третій; дев'ятро; одна шоста; мільйон двісті шістдесят п'ять; півтора.

Завдання 27. Запишіть словосполучення, добираючи з дужок потрібні закінчення.

Варіант А

Більшість шахт отримал(-и, -о, -а); два розробники зустрів(-ися, -ося); решта геологів прибул(-и, -а); чотиреста буровиків звернул(-ися, -ося); декілька

верстатів запрацювал(-и, -о); половина конкурентів чекал(-и, -а, -о); безліч товарів прибул(-и, -о, -а); група робітників зупинил(-ися, -ася); п'ятеро суб'єктів записал(-ися, -ося).

Варіант Б

Кілька науковців отримал(-и, -о); сімдесят інженерів підготувал(-и, -о); більшість спонсорів вирішил(-и, -а, -о); п'ятсот споживачів розрахувал(-ися, -ося); четверо працівників поїхал(-и, -о); багато конструкторів брал(-и, -о); частина наказів обговорен(-і, -а); меншість голосувал(-и, -а, -о); третина гідрогеологів відповіл(-и, -а).

Завдання 28. Перекладіть української мовою складні прикметники та числівники. Порівняйте написання з українською мовою.

Двухлетний товарооборот, трехразовый вклад, двухтысячный штраф, двухкамерный холодильник, четырёхмиллиардный доход, пятимиллионная прибыль, шестидесятитысячный товар, трёхгодичный процент.

Завдання 29. Розкрийте дужки, запишіть цифри словами.

Варіант А

6 (регіон); 24 (бурильник); 32 (геолог); 80 (градус); 2 (споживач); прибуток від 46 до 50 (процент); перед 4 (вересень); 24 (геофізик); 34 (ринок); 3 (податок).

Варіант Б

43 (інструмент); 2 (гідрогеолог); 3 (посередник); 17 (метр); перед 2 (січень); 3 (забій); від 67 до 80 (електродвигун); 33 (інженер); 1,5 (реагент); 5 (віброзонд).

Варіант В

2 (манометр); 34 (майстер); 3 (датчик); 22 (робітник); обіг коштів від 294 до 625 (мільйон гривень); 23 (елеватор); 4 (пласт); 43 (сертифікат); 2,5 (процент); перед 27 (травень).

Завдання 30. Знайдіть неправильні форми числівників.

Двомастами сорока трьома, стами, трьохсот двадцяти сімох, п'ятьмастами сорока одним, двадцятьма п'ятьома, тридцяти вісьми, ста сорока одним, шістдесят сімох, восьмисот трьох, шестистам дев'яносто трьома, восьмистам п'ятдесятма сьома, семидесятилітній, дев'ятисот п'ятидесяти чотирьох, п'ятисот тридцяти шістьох, на сороках дев'яти, двох четвертих.

Завдання 31. Перекладіть нижчеподані словосполучення. Складіть з п'ятьма (на вибір) речення.

На сорока девяти участках, двумстам пятидесяти лучшим работникам, полтора часа, полтора метра, до семидесяти процентов, в ста восьмидесяти случаях из пятисот, в половине первого, в первом квартале, во втором полугодии, два договора, четыре приказа, два с половиной месяца, не позже двадцать третьего июля.

Особливості використання прийменників

Правила вживання конструкцій з прийменником по

Українські відповідники прийменника по	Приклади перекладу	
	Російська мова	Українська мова
1. Для вказівки на простір, поверхню, напрямок і межі дії		
Безприйменникові конструкції	по дороге	дорогою
	по обеим сторонам	обабіч
По (чому ?)	по обеим сторонам	по обидва боки
	по магазинам	по магазинах
	по столу	по столу
З/із/зі (чого ?)	по обеим сторонам	з обох боків
Уздовж/вздовж (чого ?)	по берегу	уздовж берега
За (чим ?)	по течению	за течією
У/в (чому ?)	по направлению	у напрямку
2. Для позначення часу		
Безприйменникові конструкції	по ночам	ночами
	по праздникам	святами
По (чому ?)	по окончании обеда	по обіді
	по ночам	по ночах
Після (чого ?)	по окончании обеда	після обіду
У/в (що ?)	по праздникам	у свята
На (що ?)	по праздникам	на свята
До (якого строку ?)	отпуск по 15 марта	відпустка до 15 березня
3. Для позначення кількості		
По (скільки ?)	по 15 человек в отделе	по 15 осіб у відділі
	агрегат работает по 10 часов в сутки	агрегат працює по 10 годин на добу
	по одному	по одному
4. Для позначення мети		
У/в (чому ?)	по делам	у справах
Для (чого ?)	комиссия по составлению...	комісія для складання...
По (що?)	ходит по грибы	ходити по гриби
5. Для позначення об'єктних відносин		
За (ким ? чим ?)	работать по плану	працювати за планом
З/із/зі (чого ?)	исследование по физике	дослідження з фізики
	чемпион по теннису	чемпіон із тенісу
На (що ?)	знать по виду	знати на вигляд
По (що ?)	по колени в воде	по коліна у воді
Щодо (чого ?)	по способу получения	щодо способу отримання
6. Для позначення причинних відносин		
Через (що ?)	по невнимательности	через неухважність
По (чому ?)	по возможности	по змозі
За (чим ?)	по инерции	за інерцією

Правила вживання конструкцій з прийменником при

Українські відповідники російського прийменника при	Приклади перекладу	
	Російська мова	Українська мова
1. Для позначення просторової близькості		
Біля (кого ? чого ?)	при входе	біля входу
Коло (кого ? чого ?)	при мне	коло мене
При (кому ? чому ?)	при дороге	при дорозі
Поруч (з ким ? чим ?)	жить при станции	жити поруч зі станцією
Під (чим ?)	битва при Бородине	битва під Бородіном
2. Для позначення на підлегле, підсобне, допоміжне відношення до кого-небудь, чого-небудь, а також на службу де-небудь		
При (кому ? чому ?)	центр при институте	центр при інституті
	остаться при университете	залишитися при університеті
3. Для позначення наявності чого-небудь у кого-небудь		
При (кому ? чому ?)	быть при деньгах	бути при грошах
З/зі/із (з ким ? чим ?)	быть при часах	бути з годинником
4. Коли вказують особу, яка має щось у наявності, під наглядом, у супроводі, під начальством тощо		
З/зі/із (з ким ? чим ?)	деньги были при мне	гроші були зі мною
	отряд солдат при одном командире	загін солдат з одним командиром
При (кому ? чому ?)	деньги были при мне	гроші були при мені
	отряд солдат при одном командире	загін солдат при одному командирі
5. У присутності		
При (кому ? чому ?)	при свидетелях	при свідках
У присутності (кого ? чого ?)	при свидетелях	у присутності свідків
6. Для позначення супутніх обставин, умов, за яких щось відбувається		
При (кому ? чому ?)	читать при свете	читати при світлі
За (кого ? чого ?)	при условии	за умови
Інші засоби	при одном воспоминании	від самої згадки
	при производстве стекла необходим песок	для вироблення скла потрібен пісок
	при сем прилагаю	до цього додаю
7. Для позначення епохи, періоду, часу, протягом якого щось здійснюється		
Під час (чого ?)	при подписании договора	під час підписання договору
За (кого ? чого ?)	при жизни	за життя
8. У значенні за посередництвом		
За (з) допомогою (чого ?)	при помощи инструмента	за допомогою інструмента
	при помощи друга	з допомогою друга
Унаслідок (чого ?)	при столкновении	унаслідок зіткнення
Через (що ?)	при таких обстоятельствах	через певні обставини
Завдяки (чому ?)	при поддержке	завдяки підтримці
9. У значенні незважаючи на		
При (кому ? чому ?)	при всем нашем желании мы не можем удовлетворить Вашу просьбу	при всьому нашому бажанні ми не можемо задовольнити Ваше прохання
Попри (що ?)	при всех моих усилиях я не могу убедить его	попри всі мої зусилля я не можу переконати його

Приклади вживання конструкцій з прийменником в

Російська мова	Українська мова
в пользу	на користь
иметь в виду	мати на увазі
в защиту	на захист
в знак согласия	на знак згоди
в значительной степени	значною мірою
в качестве исключения	як виняток
в одно и то же время	водночас
в будущем году	наступного року
в следующий раз	наступного разу
в первых рядах	в перших лавах
в подобном случае	у такому разі
в ряде случаев	у ряді випадків
в совершенстве	досконало
в сравнении с кем, чем	порівняно з ким, чим
в этом отношении следует сказать	щодо цього треба сказати
в то время как	тоді як
в ту же минуту	тієї ж хвилини
ввести в состав	увести до складу
ввести закон в силу	надати чинності законіві
вовлекать в работу	залучати до роботи
расписка в получении	розписка про одержання
у входа	біля входу
у истоков	біля джерел
у власти	при владі

Завдання 32. Перекладіть словосполучення. Поясніть вживання прийменника **по-**.

Варіант А

Определение пород по массовому износу; отверстие делают по периферии; по первому способу бурения; определяют породы по величине; по данным обработки хронометражных наблюдений; категории горных пород по буримости; по третьему закону Ньютона; по эффективности занимает промежуточное положение; по способам разрушения пород забоя; буровые установки, работающие по данному методу.

Варіант Б

Вертикальная сила изменяется по гармоническому закону; величина амплитуды колебаний определяется по формуле; по мере увеличения глубины скважины; колебания корпуса сопровождаются ударами бойка по наковальне; механизмы различаются между собой по параметрам; скорость снижается по мере углубления скважины; вибромеханизмы

различаются по весовым характеристикам; по этой схеме измерительный зонд навинчивается; непрерывные диаграммы изменений по скважине; импульсы передаются по радиоканалу.

Вариант В

Свойства грунтов по данным измерений; по стволу скважины; сведения по истории колонкового бурения; коэффициент определяют по формуле; выбор производят по подаче; заметно по резкому снижению давления; разрушение породы по всему забою; грани резцов по определению частиц породы; по своим физическим свойствам; природный алмаз превосходит по прочности.

Вариант Г

Ориентировать по вектору; распределяются по торцу; по ходу вращения колонки; ведутся опытные работы по созданию; равномерно распределены по рабочей части; конференция по реконструкции техники разведки; задачи по усовершенствованию буровой техники; вращатели по своей конструкции подразделяются; грузоподъемность определяется по формуле; растворы сложны по своему составу.

Завдання 33. Перекладіть словосполучення. Поясніть вживання прийменника **в-**.

Вариант А

Выращивание минералов в лабораторных условиях; научные направления в геологии; в зависимости от источника энергии; в составе гидросферы выделяют; по образцам, взятым в горных выработках; в соответствии с изменением массы; подняты в верхние горизонты земной коры; особенности строения Земли в горизонтальном направлении; формы нахождения в земной коре; свойства различны в зависимости от выбранного направления.

Вариант Б

В категории неметаллического блеска выделяются; магматизм образует в земной коре различные по форме тела; в зависимости от способа образования; в зависимости от химического состава породы; в течение времени погружения; по мере поступления новых данных в таблицу; в отличие от источника энергии; природная система в дальнейшем развивается по принципу маятника; образование дислокаций в горных породах; дислокации в виде разрывов.

Вариант В

В зависимости от деформационных свойств пород; в зависимости от способа приложения сил; рельеф местности выражается в виде горизонталей; в соответствии с масштабом; ошибки в определении категорий пород; бурение в вязких плотных глинах; средняя производительность мотобура в смену в песчано-глинистых грунтах; вращаясь в противоположные стороны; в зависимости от физико-механических свойств пород; в зависимости от твердости пород.

Завдання 34. Перекладіть словосполучення. Поясніть вживання прийменника **при-**.

При удалении от полюсов; при помощи клиновых ремней; при бурении пород; предохранение от повреждений при спуске; при бурении из подземных выработок; при бурении с промывкой глинистым раствором; вязкость определяется при помощи стандартного вязкозиметра; при добавлении к глинистому раствору; при нормальных условиях; полученная при этом информация включает сведения; такие условия возникают при соприкосновении пород с магмой; глина при этом постепенно преобразуется в сланец; при этом используются геофизические приборы; применяются при проведении геологических исследований; следует руководствоваться при проведении поисковых, разведочных и оценочных работ.

Особливості використання дієслівних форм у професійному мовленні

Дієприкметник

Активні дієприкметники виражають ознаку предмета за його ж дією: працюючий юнак (юнак, який працює), погасле вогнище (вигнище, що погасло).

Пасивні дієприкметники виражають ознаку предмета за дією, яка зумовлена дією іншого предмета: виконана робота (хтось виконав).

Дієприкметники змінюються за родами, числами та відмінками, як прикметники. Дієприкметник разом із залежними словами утворює дієприкметниковий зворот.

Творення активних дієприкметників

Активні дієприкметники теперішнього часу утворюються від основи дієслів теперішнього часу недоконаного виду за допомогою суфіксів **-уч(ий)**, **-юч(ий)** для дієслів I дієвідміни та **-ач(ий)**, **-яч(ий)** для дієслів II дієвідміни: знати – знаючий, лежати – лежачий.

Активні дієприкметники минулого часу утворюються від основи інфінітива неперехідних дієслів доконаного виду за допомогою суфікса **-л(ий)**: побіліти – побілілий. Дієслівний суфікс **-ну-** випадає: пожовкнути – пожовклий. Так само в основі випадає приголосний **с** перед суфіксом **-л-**: осісти – осілий.

Творення пасивних дієприкметників

Пасивні дієприкметники минулого часу утворюються від основи інфінітива перехідних дієслів доконаного і недоконаного виду за допомогою суфіксів **-н(ий)**, **-ен(ий)**, **-єн(ий)**, **-т(ий)**: зробити – зроблений, виконати – виконаний, скоїти – скоєний, помити – помитий.

Суфікс **-т-** приєднується у більшості випадків до дієслів з односкладовою основою (полити – политий) та дієслів, в основі яких є **-оро-**, **-оло-** (молоти – молотий).

Правила перекладу російських дієприкметників на -м(ий)

У російській мові	Процес	Поняття	В українській мові
Дієприкметник на -м(ий)	Перехідний	Здатність бути об'єктом дії: Осуществимый – здійснений, отделимый – відділений	Прикметник на: -н(ий), -овн(ий) ; (від дієслів з перефіксом) -енн(ий), -анн(ий)
		Перебування об'єктом недоконаного процесу: осуществляемый – здійснюваний, устраняемый – усуваний, транспортируемый – транспортований	Дієприкметник на: -н(ий), -т(ий), -ован(ий), -уван(ий), -юван(ий), -овуван(ий) Описова конструкція: який (що) + дієслово
		Назва об'єкта дії: обвиняемый – обвинувачений, подозреваемый – підозрюваний, слагаемое – доданок, вычитаемое – від'ємник	Іменник, а в окремих випадках прикметник чи дієприкметник, що набув функцію іменника

Переклад російських пасивних дієприкметників теперішнього часу та похідних від них прикметників

У російській мові пасивні дієприкметники теперішнього часу дуже поширені.

Російські дієприкметники на -м(ий) вживають для позначення понять, пов'язаних лише з перехідними процесами в таких трьох основних значеннях:

– здатність були об'єктом дії, наприклад, *программируемый контроллер*;

– перебування об'єктом недоконаного процесу (дії), наприклад, *измеряемая величина*;

– назва об'єкта дії, наприклад, *слагаемое*;
тобто, як у власне дієприкметниковому значенні, так і в прикметниковому та іменниковому значеннях.

В українській мові немає пасивних дієприкметників теперішнього часу на -м(ий). Існує небагато прикметників дієслівного походження на -м(ий), що втратили дієслівні ознаки: *відомий, знайомий, невідомий, незнайомий, незримий, рухомий, свідомий* тощо.

Українська мова має власні засоби для подавання відповідних понять, але правильно вибрати їх можна тоді, якщо визначити, яке значення передає російська термінологічна словосполука.

Найбільш складним є розмежування засобами мови понять, що характеризують здатність бути об'єктом дії та перебування об'єктом недоконаного процесу.

Приклади перекладу російських термінологічних словосполук з дієприкметниками та прикметниками на -м(ый)

Російський термін	Український термін
анализируемый факт	аналізований факт
встраиваемый электродвигатель	умонтований електродвигун
газонепроницаемый участок	газонепроникна ділянка
допускаемое напряжение	допустима напруга
заключаемый договор	укладена угода
занимаемая должность	обіймана посада
измеряемая величина	вимірювана величина
испытываемый раствор	досліджуваний розчин
контролируемая партия продукции	контрольована партія продукції
корректируемый план	коригований план
многоуважаемый господин	вельмишановний пане
мощность, потребляемая агрегатом	потужність, споживана агрегатом
невосстанавливаемая система	невідновна система
неиспользуемое время	невикористаний час

Приклади перекладу російських дієприкметників та прикметників на -м(ый), що набули функцію іменника

Російський дієприкметник, який набув функції іменника	Український іменник або прикметник (дієприкметник), що набув функції іменника
вычитаемое	від'ємник
делимое	ділене; дільник
желаемое	бажане
знакомый	знайомий
ископаемые	копалини
испытываемый	випробуваний
множимое	множене
обвиняемый	обвинувачений
ожидаемое	сподіване
подозреваемый	підозрюваний

Переклад російських активних дієприкметників теперішнього часу на -щ(ий)

У російських науково-технічних термінах дієприкметники на -щ(ий) та похідні від них прикметники, як правило, описують призначення бути суб'єктом дії, наприклад:

рос. *звукоизолирующий кожух* – це кожух, призначений ізолювати від джерела звуку;

рос. *фильтрующий дыхательный аппарат* – це дихальний апарат, призначений очищати повітря шляхом фільтрування.

Перекладаючи ці терміни, перевагу слід віддавати віддієслівним прикметникам на -льн(ий): *звукоизолювальний кожух, фільтрувальний дихальний апарат*.

Примітка. У деяких випадках у російській мові використовуються аналогічні прикметники на -льн(ий), наприклад: *вычислительный комплекс, измерительный прибор, холодильная установка*.

Правила перекладання російських дієприкметників на -щ(ий)

У російській мові	Процес	Поняття	В українській мові
дієприкметник на -щ(ий)	перехідний	призначення бути суб'єктом дії: <i>регистрирующий прибор</i>	прикметник: -льн(ий), -ч(ий), -н(ий)
		здатність бути суб'єктом дії: <i>влияющая величина</i>	прикметник: -івн(ий), -н(ий)
		перебування суб'єктом недоконаного процесу: <i>вызывающий абонент</i>	описова конструкція: який (що) + дієслово
		назва суб'єкта дії: <i>заряжающий</i>	іменник, а в окремих випадках прикметник чи дієприкметник, що набув функцію іменника
	неперехідний	здатність бути учасником неперехідної дії: <i>высыхающее растительное масло</i>	прикметник: -к(ий), -лив(ий), -уч(ий), -юч(ий)
		перебування учасником неперехідної дії: <i>восходящее солнце</i>	описова конструкція: який (що) + дієслово
		назва учасника неперехідної дії: <i>отсутствующий</i>	іменник, а в окремих випадках прикметник чи дієприкметник, що набув функцію іменника

У деяких термінах дієприкметник на -щ(ий) описує здатність бути суб'єктом дії. У цих випадках їх, як правило, перекладають віддієслівними прикметниками на **-івн(ий), -н(ий)**. Наприклад:

рос. *разрушающий контроль*, укр. *руйнівний контроль* – це контроль, за якого може бути порушена придатність об'єкта застосування, але руйнувати не є його призначенням;

рос. *опрокидывающий момент*, укр. *перекидний момент* – це момент, що сприяє перекиданню нерухомої машини;

рос. *огнетушащее вещество*, укр. *вогнегасна речовина* – це речовина, яка має такі властивості, які створюють умови для припинення горіння.

Примітка. У багатьох випадках змістова різниця між призначенням та здатністю суто умовна.

Усі конструкції, що описують перебування суб'єктом недоконаного процесу (дії), треба перекладати зворотами, наприклад:

Рос.	Укр.
деталь, передающая крутящий момент;	деталь, що передає крутний момент;
действующие на тело силы;	сили, що діють на тіло;
мотоциклист, следующий за нашей машиной, увеличил скорость	мотоцикліст, що їде(рухається) за нашою машиною, збільшив швидкість

Російські дієприкметники на **-щ(ий)** часто-густо вживають для позначання здатності бути учасником неперехідної дії, наприклад:

рос. *блестящая точка* – тобто точка, здатна блищати, якщо на неї направлено світловий промінь;

У наведених значеннях в українській мові вживають віддієслівні прикметники на **-ч(ий), -к(ий), -лив(ий)**:

Рос.	Укр.
летающая лодка	летючий човен
блестящая точка	блискуча точка
хрустящий хлеб	хрусткий (хрускотливий) хліб

Для перекладу російських дієприкметників на **-щ(ий)**, що описують перебування учасником неперехідної дії, головним засобом є дієслівна форма **який (що) + дієслово**, наприклад:

Рос.	Укр.
заходящее солнце	сонце, що заходить
читающий студент	студент, що читає

Крім того, в українських науково-технічних термінах, що описують перебування учасником неперехідного неозначеного у часі процесу (дії), іноді вживають прикметники на **-н(ий)**, наприклад, *чинний, поточний* тощо.

Приклади перекладу російських термінологічних сполук з дієприкметниками та прикметниками на **-щ(ий)**

Російський термін	Український термін
армирующий стеклонаполнитель	армувальний склонаповнювач
блокирующий конденсатор	блокувальний конденсатор
ведущая отрасль промышленности	провідна галузь промисловості
водопонижающая скважина	водознижувальна свердловина
водосодержащее стекло	водневмістке скло
всасывающий патрубок	усмоктувальний патрубок
газоперекачивающий агрегат	газоперекачувальний агрегат
действующее законодательство	чинне законодавство
дозирующая машина	дозувальна машина
жиросодержащая вода	жиромістка вода
зажигающее устройство	запалювальний пристрій

Приклади перекладу російських дієприкметників та прикметників на -щ(ий), що набули функцію іменника

Російський дієприкметник на -щ(ий), що набув функцію іменника	Український іменник або прикметник (дієприкметник), що набув функцію іменника
выступающий	промовець
говорящий	мовець
желающий	охочий
заведующий	завідувач
замыкающий	кінцевий
знающий	знавець
играющий	гравець
начинающий	початківець
неимущий	незаможний
образующая	твірна
окружающие	оточення
отсутствующий	відсутній

Переклад дієприкметників та прикметників на -щийся

Російська словосполука	Українська словосполука
заведующий отделом	завідувач відділу
заведующий хозяйством	завідувач господарства

Вирази, що містять російські дієприкметники на -щ(ий), які набули функцію іменників, у множині доцільно передавати іншими мовними засобами, наприклад:

Рос.	Укр.
Желающие приобрести билеты	Хто хоче купити квитки
Имеющие вклады	Хто має внески

Переклад російських дієприкметників та похідних від них прикметників на -щийся

Особливі труднощі виникають із перекладом російських дієприкметників на -ущийся(-ющийся) – через відсутність в українській мові аналогічних форм і багатозначність деяких російських дієприкметників цього типу.

Російські дієприкметники на -щийся вживають для позначання понять, пов'язаних із **перехідним недоконаним процесом (дією)**:

- здатність бути об'єктом дії (*разводящийся мост*);
- перебування об'єктом недоконаного процесу (дії) (*строющийся дом*);

із **неперехідним недоконаним процесом (дією):**

- здатність бути учасником неперехідної дії (*легко воспломеняющаяся жидкость*);
- перебування учасником неперехідного недоконаного процесу чи дії (*развивающиеся страны*);
- назва учасника неперехідної дії (*учащийся*).

Поняттєвий зв'язок між російськими дієприкметниками на **-щийся** і відповідними частинами української мови (прикметниками, дієприкметниками та іменниками) відображено в таблиці і показано на наведених далі прикладах.

Російські дієприкметники на **-щийся**, утворені від перехідних дієслів, переважно означають здатність бути об'єктом дії:

рос. *дифференцирующаяся (интегрирующаяся) функция* – це функція, яка має такі властивості, що над нею можна виконати операцію диференціювання (інтегрування);

рос. *отодвигающаяся дверь* – це двері, які можна (в будь-який час) відсувати.

Правила перекладання російських дієприкметників на **-щийся**

У російській мові	Процес	Поняття	В українській мові
дієприкметник на -щийся	пасивний	здатність бути об'єктом дії	прикметник на -н(ий), -овн(ий)
		перебування об'єктом недоконаного процесу	дієслівна форма який (що) + дієслово
	неперехідний	здатність бути учасником неперехідної дії	прикметник на -к(ий), -лив(ий), -н(ий), -ист(ий)
		перебування учасником неперехідного недоконаного процесу	дієслівна форма: який (що) + дієслово
		назва учасника неперехідної дії	іменник, а в окремих випадках прикметник чи дієприкметник, що набув функцію іменника

У наведених значеннях в українській мові вживають віддієслівні прикметники на **-овн(ий), -н(ий)**:

Рос.	Укр.
дифференцирующий	диференційований
интегрирующий	інтегрований

Примітка. Як показано вище, у російській мові в наведених значеннях часто вживають і пасивні дієприкметники, тобто *дифференцирующаяся (интегрирующаяся) функция* та *дифференцируемая (интегрируемая) функция*. Ця тотожність змісту в українській мові визначається однаковістю наведених форм.

Приклади перекладу російських термінологічних словосполук з дієприкметниками та прикметниками на -щийся

Російський термін	Український термін
изгибающийся конвейер	гнучкий конвеєр
кажущееся сопротивление	уявний опір
лицо, пользующееся льготами	особа, що має пільги
наклоняющийся отвал	нахильний відвал
неконденсирующий газ	неконденсовний (газ)
неплавящийся электрод	неплавкий електрод
повторяющаяся мощность	повторна потужність
просачивающаяся вода	вода, що просочується
развивающаяся страна	країна, яка розвивається
самовозбуждающийся генератор	самозбуджуваний генератор
самовоспламеняющаяся смесь	самозаймиста суміш
самоизливающаяся скважина	самовиливна свердловина
самопрокидывающаяся тележка	самоперекидний візок

Переклад російських активних дієприкметників минулого часу та похідних від них дієприкметників та прикметників на -вш(ий) та -ш(ий)

Російські активні дієприкметники минулого часу утворюються від дієслів **доконаного** та **недоконаного** виду (рос. **совершенного** и **несовершенного вида**), наприклад:

отодвинуть   *отодвинувший*   (совершенный вид);
отодвигать   *отодвигавший*   (несовершенный вид).

Крім того, в російській мові є певна кількість прикметників на **-вш(ий)** та **-ш(ий)**, утворених від дієприкметників, наприклад:

Рос.	Укр.
бывший	колишній
минувший	минулий
павший	(рос. <i>погибший в сражении</i>) полеглий , загиблий ; (<i>про тварин</i>) здохлий ; (<i>про фортецю</i>) переможена
прошедший	минулий

В українській літературній мові активні дієприкметники з суфіксами **-вш(ий)** та **-ш(ий)** не вживаються.

Поняттєвий зв'язок між російськими дієприкметниками на **-вш(ий)** та **-ш(ий)** і відповідними частинами української мови (описовими конструкціями з дієсловами, активними дієприкметниками минулого часу та іменниками) відображено в таблиці і показано на прикладах.

Правила перекладання російських дієприкметників на -вш(ий) та -ш(ий)

У російській мові	Процес	Поняття	В українській мові
дієприкметник на -вш(ий) та -ш(ий)	перехідний	перебування суб'єктом процесу: недоконаного та доконаного	дієслівна форма: який (що) + дієслово
	неперехідний	перебування учасником неперехідного недоконаного процесу	дієслівна форма: який (що) + дієслово
		перебування учасником неперехідного доконаного процесу	дієслівна форма: який (що) + дієслово ; активний дієприкметник минулого часу на -л(ий) для префіксованих дієслів доконаного виду
		учасник неперехідного процесу	іменник або активний дієприкметник минулого часу на -л(ий) , що набув функцію іменника

Російські активні дієприкметники на **-вш(ий)** та **-ш(ий)**, утворені від перехідних дієслів, українською мовою завжди передаються описовими зворотами:

Рос.	Укр.
начавший	який (що) почав
начинавший	який (що) починав

В українській мові є активні дієприкметники минулого часу, утворені за допомогою суфікса **-л(ий)**.

Дієслово	Активний дієприкметник	Російський відповідник
засохнути	засохлий	засохший
одерев'яніти	одерев'янілий	одеревеневший
прогнити	прогнилий	прогнивший
розтанути	розталый	растаявший

Інколи російські дієприкметники минулого часу, утворені від дієслів доконаного виду набувають функцію іменника

Рос.	Укр.
потерпевший	потерпілий
пропавший	зниклий
прошедшее	минуле
умерший	померлий

Приклади перекладу російських термінологічних сполук з дієприкметниками та прикметниками на -вш(ий) та -ш(ий)

Рос.	Укр.
бывший в употреблении	який був у вжитку
бывший ранее	попередній
загустевшая нефть	затужавіла нафта
затвердевший раствор	затверділий розчин
истекший период	минулий період
наболевший вопрос	наболіле питання
оледеневший контакт	заледенілий контакт
опустевшее жилье	спорожніле житло
потерпевшая сторона	потерпіла сторона
прошедшее время	минулий час
уполномочившее лицо	особа, що уповноважила
устаревшая продукция	застаріла продукція

Переклад російських дієприкметників на -вшийся та -шийся

Основна складність пов'язана з тим, що російські дієприкметники утворено від зворотних на **-ся** і в них ця частка зберігається (*стремиться – стремившийся, устремиться – устремившийся*). А в українській мові від дієслів на **-ся** дієприкметники взагалі не утворюються. Тому перекладати ці конструкції слід, виходячи із сутності поняття, а не з форми дієприкметника.

У російській мові дієприкметники минулого часу на **-вшийся** в конструкціях з іменниками, які не можуть бути учасниками неперехідної дії, еквівалентні пасивним дієприкметникам на **-нный, -тый**, наприклад, *разбита чашка та разбитая чашка, установившийся режим та установленный режим*. Цю еквівалентність використовують, перекладаючи українськими пасивними дієприкметниками доконаного виду на **-ний, -тий**, наприклад, *розбита чашка та усталений режим*.

На прикладах покажемо різницю між пасивною і перехідною дією:

Укр. дієслово	Процес	Тлумачення	Рос. дієслово
розорити	перехідний	Позбавити кого-небудь багатства, достатку, майна, довести до злиднів, зубожіння	розорить
розориться	неперехідний	Позбутися багатства, достатку, майна; стати бідним, убогим, впасти в злидні	розориться

Від цих двох російських дієслів утворено два дієприкметники:

Рос.	Укр.
Разорить – разоренный	Розорити – розорений
Разориться – разорившийся	Розоритися – який розорився

Ці дієприкметники мають різне значення: *разоренный* – це той, якого розорив хтось (перебування об’єктом доконаного процесу), а *разорившийся* – це той, який розорився (перебування учасником неперехідного доконаного процесу). В українській мові в першому випадку вживають пасивний дієприкметник, а в другому – описовий зворот, оскільки від непрефіксованих дієслів активні дієприкметники минулого часу не утворюються.

Правила перекладання російських дієприкметників на -вшийся

У російській мові	Процес	Поняття	В українській мові
дієприкметник на -вшийся	перехідний	перебування об’єктом процесу недоконаного та доконаного	пасивний дієприкметник на -ний, -тий , дієслівна форма: який (що) + дієслово
	неперехідний	перебування учасником неперехідного недоконаного процесу	дієслівна форма: який (що) + дієслово
		перебування учасником неперехідного доконаного процесу	активний дієприкметник минулого часу на -лий для префіксованих дієслів доконаного виду, дієслівна форма: який (що) + дієслово
		учасник неперехідного процесу	активний дієприкметник минулого часу на -лий , що набув функцію іменника

Подамо приклади перекладу російських термінологічних сполук з дієприкметниками та прикметниками на **-вшийся** та **-шийся**. Оскільки переклад сполуки істотно залежить від того, яке значення вона передає, то там, де потрібно, після української словосполуки у дужках наведено стисле пояснення.

Рос.	Укр.
обанкротившийся банк	збанкрутілий банк (якого збанкрутили)
развившийся подземный пожар	розвинена підземна пожежа
сгустившаяся нефть	згущена нафта, або згустіла нафта
создавшееся положение	становище, що склалося
установившийся режим	усталений режим
предельное установившееся напряжение системы возбуждения	гранично усталена напруга системи збудження

Завдання 35. Від поданих дієслів утворіть усі можливі форми дієприкметників.

Вирощувати, забезпечувати, працювати, випускати, пропонувати, запропонувати, перевищувати, концентрувати, оцінювати, розглядати, занотувати, визначити, впливати, обслуговувати, свідчити, гарантувати, замовити, передати, передбачати, очікувати, створити, залежати.

Завдання 36. Перекладіть словосполучення українською мовою. Порівняйте написання дієприкметників в українській та російській мовах.

Варіант А

Физическое тело, обладающее определённой массой, размерами, формой, строением; фактор, оказавший влияние на форму планет; содержащиеся в магме газообразные вещества; промежуток времени, измеряемых у разных вулканов; горные породы, образующиеся из лавы; ройка, называемая стратовулканом; обломков пород, выброшенных из кратеров; синеватые глины, сцементировавшие остающуюся массу и превратившие её в кимберлит; тектонических движений, вызывающих механические напряжения; графит и алмаз, состоящие из углерода; изучение геологических событий минувших эпох; породы, побывавшие на разных глубинах; давление, создаваемое весом вышележащих пород; веществами, насыщающими флюиды; ведущим фактором метаморфизма; изменениям в породах, имеющих зональную форму распространения; соответствующими изменениями условий на Земле; действующих факторов экзогенных процессов; водопроницаемая плодородная почва; органические соединения, составляющие питательную основу для растений; с примесью зёрен кварца неразложившихся слюд и полевых шпатов; возраст выветриваемых пород; тропические циклоны, формирующиеся над океанами.

Варіант Б

Разрушительная работа, проводимая ветром; песчинка, поднята турбулентным воздушным потоком; цепи барханов, состоящие из объединения многих форм; оледенение распространившееся с севера Европы; воды, стекающие с поверхности суши; на обрабатываемых склонах; накопление смываемых продуктов; быстро движущийся по руслу водно-грязевой поток; легко размываемых грунтов; потоки, сметающие всё на своём пути; диаметр переносимых обломков; паводки, вызванные обильными дождями; растворяющее действие воды; общее количество материала, переносимого такими способами; рек, текущих в меридиальном направлении; размер транспортируемых обломков; примыкающего к берегу дна реки; аллювиальные отложения, заполняющие долину; изобилие переносимого рекой обломочного материала; процессы, происходящие в море; опустившиеся в глубь земной коры отложения дельт; залежи песков, гравия, используемых в строительных целях; количество влаги, остающееся в породе; породы, возникающие в течение одного периода; приём, используемый при изучении процессов прошлого на Земле.

Завдання 37. Перекладіть українською мовою. Поясніть переклад дієприкметників.

1. Геологические процессы отличаются большой продолжительностью, многофакторностью влияющих на них природных условий и масштабностью. 2. В зависимости от источника энергии принято выделять эндогенные процессы в форме движений земной коры, магматизма, метаморфизма и экзогенные, протекающие за счет энергии солнца и приводящие в конечном итоге к разрушению возвышенных участков суши. 3. Палеонтология – это биологическая наука, изучающая по ископаемым остаткам организмов историю растительного и животного мира прошедших геологических эпох. 4. Геология месторождений полезных ископаемых – это ведущая геологическая наука, аккумулирующая в себе сведения об условиях образования и закономерностях размещения в земной коре месторождений различных полезных ископаемых. 5. О специальных методах исследований, применяемых в геологии, необходимо знать, что большинство из них представляет сложный комплекс различных методик. 6. Ломоносов рассматривал Землю как нечто непрерывно изменяющееся и развивающееся во времени и пространстве. 7. Временем становления геологии как науки принято считать вторую половину 18 столетия – период зарождения и развития горнодобывающей промышленности. 8. С Земли Млечный Путь наблюдается в темное время суток в виде широкой светлой полосы, пересекающей весь небосвод.

Завдання 38. Перекладіть українською мовою. Поясніть особливості вживання дієприкметникових зворотів.

Варіант 1

1. Её последователей именуют мобилистами, а само учение о горизонтальном перемещении плит земной коры, включающих материки и прилегающие части океанов – мобилизмом. 2. Элементами являются также межзвёздный газ и элементарные частицы, испускаемые звёздами, космическая пыль, образующаяся в результате конденсации газов. 3. Звёзды – это сгустки материи, пребывающей в плазменном состоянии. 4. Образование звёзд в виде так называемых сверхновых происходит и в современную эпоху в пределах галактических и межгалактических газопылевых туманностей и облаков. 5. Исключение составляет Венера и Уран, вращающиеся в обратном направлении. 6. Считается, что основными источниками внутреннего тепла Земли является так называемое остаточное тело, сохранившееся со времени формирования планеты, и радиогенное тепло, образующееся при распаде радиоактивных элементов. 7. Внешние геосферы – это непрерывно развивающиеся оболочки. 8. В целом рельеф можно представить как арену борьбы двух стихий – суши и моря, управляемую эндогенными и экзогенными геологическими проявлениями в прибрежных зонах океанов. 9. Различные по составу горные породы земной коры представляют собой тела, залегающие на разной глубине и обладающие определенной массой,

размерами и конфигурацией. 10. Напряжённость магнитного поля пропорциональна количеству магнитных силовых линий, пересекающих единичную площадь, ориентированную перпендикулярно к этим линиям. 11. Псевдоморфозы образуются при химических превращениях в ранее существующих минералах или в результате заполнения пустот, оставшихся после растворения минералов или истлевания органических остатков. 12. Мелкозернистые агрегаты, состоящие из прозрачных минералов, теряют способность пропускать свет и становятся непрозрачными или просвечивающими. 13. Более того, даже с одинаковым названием породы, залегаемые в разных регионах Земли, по своим характеристикам идентичными быть не могут. 14. Так, магмы, образованные из пород с высоким содержанием кремнезема низкотемпературные и вязкие, тестообразные. 15. В отдельную группу выделяются щелочные породы, характеризующиеся значительным содержанием K_2O и Na_2O .

Варіант 2

1. Породы (интрузивные) в зависимости от глубины остывания магмы разделяются на глубинные и полуглубинные, затвердевшие на относительно небольшой глубине. 2. В последние два десятилетия разрабатывается так же палеомагнитный метод, позволяющий, однако, возраст горных пород не определять, а сравнивать. 3. Палеографические, палеотектонические карты и разрезы позволяют реконструировать первоначальное и последующее пространственное положение крупных структурных элементов земной коры, изменившиеся под влиянием горизонтальных движений. 4. Эти сведения получают путём замеров направления сохранившейся намагниченности минералов, входящих в состав горных пород разного возраста. 5. Анализ таких измерений, выполненный для отдельных частей континентов, позволяет рассчитать траекторию их горизонтального перемещения за определённые интервалы времени. 6. Примером может служить сдвиг Сан-Андреас, протянувшийся более чем на тысячу километров от района г. Сан-Франциско до Калифорнийского залива. 7. Вдоль этого разлома наблюдается смещение пересекающих его речных долин, достигающие 25 километров. 8. В нашем случае измеряемые направления – это линии простирания и падения. 9. Линия простирания слоя – это воображаемая линия пересечения его поверхности с любой горизонтальной плоскостью. 10. Высвободившаяся при этом энергия распространяется за пределы деформированной зоны в виде упругих колебаний – сейсмических волн. 11. Сила землетрясения определяется в основном двумя параметрами – количеством кинетической энергии, выделившейся в очаге, и глубиной, на которой очаг располагается. 12. Если этот процесс в силу геолого-тектонических причин прекращается, вулкан переходит в категорию потухших. 13. Кислоты, вырабатываемые микроорганизмами и растениями настолько сильные, что переводят в растворимое состояние многие минеральные вещества, не разлагаемые минеральными кислотами.

14. Напорные межпластовые воды насыщают весь водопроницаемый слой и поэтому он находится под гидравлическим давлением. 15. Такие структуры, занимающие площади в сотни и тысячи квадратных метров, образуют артезианские бассейны. 16. Отличительной особенностью оползней является то, что отделившиеся породы скользят вниз вдоль возникшей в массиве поверхности смещения.

Завдання 39. Утворіть від дієслів усі можливі форми дієприслівників.

Просити, скласти, контролювати, читати, знайти, усвідомлювати, забезпечити, пропонувати, запропонувати, отримувати, передбачити, оцінити, збільшити, організувати, розширювати, надавати, замовляти, виготовляти, планувати, удосконалювати, очікувати, використовувати, дозволяти, створити.

Завдання 40. Перекладіть речення українською мовою. Поясніть особливості вживання дієприслівникових зворотів.

1. Каждая горная порода, являясь продуктом определённого геологического процесса, сохраняет в себе его характерные признаки. 2. Глубинные движения происходят в пределах всей литосферы, включая её осадочный слой. 3. В настоящий период она, видоизменившись и получив новые подтверждения, стала основной рабочей гипотезой под названием „гипотеза тектоники плит”. 4. Нагретые растворы и газы, поднимаясь из глубин проходят через трещинные зоны. 5. Эти относительно лёгкие, более светлые лавы, теряя флюиды, быстро остывают в жерле вулкана, препятствуя выходу из него газов. 6. Поверхностные воды, просачиваясь в выветривающиеся породы, выносят из них растворимые продукты выветривания. 7. Огромный ущерб плоскостная дефляция приносит сельскому хозяйству, разрушая почвенный слой, сложенный чернозёмом. 8. Основная часть этих осадков возвращается в атмосферу в результате испарения, а также просачивается в рыхлые грунты, почвы и горные породы, пополнив запасы подземных вод. 9. Здесь даже незначительные продольные углубления аккумулируют в себе стекающие воды, преобразуя их в струи. 10. Обладая достаточной разрушительной силой, такие струи быстро размывают грунты, по которым они протекают. 11. Со временем пойменные озёра могут высыхать или зарастать растительностью, превращаясь в болота. 12. Однако, в жизни реки по тем или иным причинам одни и те же стадии могут повторяться, оставляя свой след в строении долины. 13. Когда зрелая стадия развития распространяется на всю речную долину, включая потоки, начинается продолжительный этап в жизни реки – стадия старения. 14. Молодая долина реки развивается в пределах старой долины, врезааясь в её пойменные отложения и дно. 15. Это объясняется тем, что вода, проходя через микроскопические поры в глинах, испытывает большое сопротивление. 16. В нижней части склона, встретив препятствие, тело оползня дробится и сминается в мелкие складки.

Тема 7. Документ як основний носій офіційно-ділового стилю

Навчальна мета. Визначити основні правила складання документів, напрями та форми їх застосування студентами на практиці.

1. Особливості офіційно-ділового стилю.
2. Поняття про документ, бланк, формуляр, реквізити.
3. Класифікація документів.
4. Основні вимоги до укладання та оформлення документів.
5. Укладання документів.

Для офіційно-ділового стилю характерна нормативність морфологічних засобів. Тут широко використовуються іменники, вживані лише в однині (скасування, поліпшення, запровадження) або лише в множині (кадри, ресурси, фінанси). Однією з ознак наукового стилю є специфічна множина речовинних іменників. Такі іменники позначають однорідну за складом речовину, тому не піддаються лічбі і в загальнонародній мові вживаються, як правило, тільки в однині: вода, глина, крейда, шовк, хутро, гречка, пшениця, сіль, масло. У науковому стилі вони мають і форму множини, що використовується для позначення видів, ґатунків, а не є виявом множинності.

У науковому стилі вживається так звана авторська форма множини. Цей стилістичний засіб дозволяє авторові не тільки висловлювати свої думки, погляди, висновки з певної проблеми, а також якоюсь мірою узагальнювати наукові досягнення.

Документ (від лат. documentum, що означає „повчальний приклад”, „спосіб доказу”) – це засіб закріплення різними способами на спеціальному матеріалі інформації про факти, події, явища об’єктивної дійсності, а також розумову діяльність людини.

Документом називають будь-який матеріальний об’єкт, що містить інформацію у зафіксованому вигляді.

Документ може бути писемним доказом і джерелом різноманітних відомостей довідкового характеру.

Документи дають можливість відтворити факти діяльності установи, підприємства чи фірми, знайти в зданих до архіву справах відомості, які мають значення для оперативної роботи, а також для історії.

Вимоги до укладання документів:

- видаватися повноважним органом або особою у відповідності з її компетенцією;
- не суперечити діючому законодавству, нормам юридичного та адміністративного права, директивним вказівкам керівних органів;
- укладатися за встановленою формою;

- мати чітку композицію, цільність змісту, зв'язаність викладу, структурну організацію, завершеність;
- кожне слово повинне бути вмотивованим і відповідати нормам української літературної мови;
- бути достовірними, перспективними, відповідати завданням та меті установи, підприємства, фірми або їх керівництва;
- бути бездоганно відредагованими та оформленими.

Завдання 1. Оформіть документ, у якому йдеться про те, що:

Варіант А

1. Онищук Валерій Олексійович доручає здійснити угоду на предмет купівлі обладнання з підприємством „Аско” Сидоренку Віктору Сергійовичу.
2. Головний менеджер фірми Олексієнко Ігор Віталійович звільняється з посади за власним бажанням.
3. Власенко Олена Степанівна (гідрогеолог) пояснює причину спізнення на роботу.
4. Коломієць Максим Іванович призначений на посаду інженера геофізика фірми „Будівельник” на умовах укладеного з ним контракту від 6 вересня 2012 року.

Варіант Б

1. Національний гірничий університет підтверджує, що доповідь Винничука Юрія Ігоровича на тему „Методика викладання української мови з професійного спілкування” включена до програми конференції „Філософія освіти та педагогіка особистості ХХІ століття”, яка відбудеться 18-19 березня 2012 р.
2. Олексієнко Світлана Петрівна навчається на ІІ курсі геологорозвідувального факультету ДВНЗ „НГУ” за спеціальністю „геологія”.
3. Студенти запрошуються на огляд фільму, що відбудеться 15 січня 2012 р. в Центрі культури української мови ім. О. Гончара.
4. Левицька Інна Денисівна подає відомості про себе для участі в конкурсі на заміщення вакантної посади інженера-геолога підприємства „ЛАЗ”.

Завдання 2. Погрупуйте нижчеподані іменники за уживанням їх у таких документах: заява, автобіографія, характеристика. Утворіть з деякими іменниками словосполучення. **Зразок:** відпустка – творча відпустка.

Відпустка, адреса, посада, стаж, школа, прізвище, ім'я, ім'я по батькові, головний інженер, ставлення, повага, авторитет, організатор, обов'язки, фах, навчання, успіх, участь, відповідальність, професія, фахівець, кваліфікація, допомога, робота, склад, сім'я, пропозиція, завдання, старанність.

Завдання 2. Укладіть:

Варіант А

1. Службовий лист про розчарування якістю товарів фірми „Добробут”.
2. Візитну картку, що представляє ваше підприємство.
3. Відгук на відвідування Дніпропетровського історичного музею.
4. Резюме на заміщення вакантної посади адміністратора.

Варіант Б

1. Рекомендаційний лист про матеріальне заохочення гідрогеолога Мельник Ганни Володимирівни.
2. Рецензію на статтю за фахом з журналу.
3. Звіт головного інженера про результати діяльності підрозділу за 2005 рік.
4. Автобіографію.

Завдання 3. Прочитайте документ. Знайдіть помилки. Запишіть правильно.

Варіант А

1.

Автобіографія.

Тарасюк Галина Вікторівна народилася 28 вересня 1994 року на Дніпропетровщині. У 2001 році пішла до школи, у 2012 році вступила до ДВНЗ „Національний гірничий університет” на геологорозвідувальний факультет.

Проживають у сім’ї: батько Тарасюк Олег Дмитрович, військовослужбовець, мати – Юлія Сергіївна, лікар, сестра – Олена, школярка. Проживає за адресою: м. Павлоград, вул. Радянська 5/64.

17.02.2012

Підпис

2.

Ректорові ДВНЗ „НГУ”
проф. Півняк Геннадію
Григоровичу
Студента 4-го курсу
ГРФ спеціальності
„Гідрогеолог”
Ткаченко Віталія

Прошу перевести з денної на заочну форму навчання.

В. Ткаченко

3.

Оголошення

5 квітня о 14 год. відбудуться Гончарівські читання.

4.

Звіт

Про навчальну практику на кафедрі „Гідрогеології та інженерної геології” студента гр. ГЛгр-12-1 Козачук Віталія Максимовича

Практику проходив на кафедрі „Гідрогеології та інженерної геології” з 1 до 20 липня 2012 р.

5.

Пояснювальна записка

Я, Міщенко С.В., студент групи ГКгр-11-2 не прийшов 15 жовтня 2012 року на заняття з історії України.

Міщенко С.В. (підпис)

Варіант Б

1.

вул. Миронова 5, кв. 15 тел. 744-28-37
м. Дніпропетровськ

Надточий Володимир

Освіта: 2005 – 2010 рр. ДВНЗ „Національний гірничий університет”, геологорозвідувальний факультет, магістр.

Досвід: 2010 р. – 2011 р. – інженер приватного підприємства.

Особисті відомості: українець, 1988 року народження, неодружений.

Додаткова інформація: знання мов – українська, російська (вільно), англійська (вільно).

2.

Довідка

Видана Борисовій Марині Володимирівні на посаду лаборанта кафедри загальної та структурної геології з окладом згідно штатного розкладу.

Начальник відділу кадрів
ДВНЗ „НГУ”

(підпис)

В.Г. Ізотов

3.

Шановне керівництво!

У поставленій вами партії обладнання виявлено дефекти виробничого характеру.

Кількість неякісних одиниць у партії – п'ять.

До цього додаємо акт експертизи.

4.

Заява

Директорові
ЗАТ „МАЗ”
Костенко Ігорю Петровичу
від Кравець Сергія Івановича

Прошу надати мені відпустку за власний рахунок на сім днів.

12.07.2012

С. Кравець

5.

Декану ГРФ
проф. Приходченку
Василю Федоровичу
доцента кафедри загальної
та структурної геології
Іванова П.В.

Студенти групи ГЛгр-12-3 не з'явилися на заняття із структурної геології 21.09.2012.

Прошу вжити заходів.

23.09.12

П.В. Іванов

Тема 8. Стилiстичнi особливостi професiйних текстiв

Навчальна мета. Звертати увагу студентiв на стилiстичнi особливостi професiйних текстiв. Пояснити складнi випадки керування та узгодження.

Це треба знати!

При редагуваннi речень пам'ятайте про:

- лексичнi особливостi вживання слiв в українськiй мовi;
- вiдмiнностi вiдмiнкових закінчень частин мови в російськiй та українськiй мовах;
- вживання дiєслiвних форм в обох мовах (дiєприкметникiв та дiєприслiвникiв);
- особливостi перекладу прийменникових конструкцiй.

Завдання 1. Вiдредагуйте речення.

Варiант А

1. У сучасних умовах особливу актуальнiсть мають задачi по прогнозуванню гiрничо-геологiчних умов та створенню нових технологiй. 2. Центром системи являється Сонце. 3. Про розповсюдженiсть рiзних класiв мiнералiв свiдчать слiдуючi данi. 4. Юпiтер – сама велика планета. 5. Интрузивнi породи залежно вiд глибини охолодження магми роздiляються на глибиннi i полуглибиннi. 6. У якостi другорядних у склад багатьох порiд входять також руднi мiнерали. 7. Рiзнi по походженню групи порiд характеризуються певним набором породообразуючих мiнералiв. 8. Простiр, у межах якого реалiзується техногенез називається техносферою або ноосферою, тобто областю дiї людини та її технiки на геологiчне середовище.

Варiант Б

1. Зцементованими крихкi уламковi породи стають у бiльшостi випадкiв дякуючи циркуляцiї через пiдземнi мiнералiзованi води. 2. Фiзичний смисл процесу диференцiацiї магми заключається в наступному. 3. На протязi такого перiоду вулкан вважається дiючим. 4. По iнтенсивностi i масштабам екзогенних перетворень на Землi пiдземнi води значно уступають поверхневим текучим водам. 5. Ведуча роль у доставленнi цих продуктiв належить рiчковому стоку. 6. Боковi поверхневі морени у видi поздовжнiх валiв обрамляють льодовиковий язик. 7. Морськi лагуни – це частини акваторiй, вiдокремившихся вiд моря. 8. Мерзлi гiрничi породи (мерзлота) бувають двох видiв – сезоннi та багаторiчнi.

Варiант В

1. Болота – це дiльницi земної поверхнi з постiйною надлишковою вологою та специфiчною болотною рослиннiстю. 2. Солонi озера по складу розчинених у їх водi речовин i степенi мiнералiзацiї роздiляються на три основних типа. 3. Мiри по боротьбi з оползнями та їх

попередженню розробляють та здійснюються відповідно з основними причинами, які викликають оползневі явища. 4. Утворення карів і цілих карових полей пов'язане з розчиняючою дією атмосферних вод, просичуючихся на глибину. 5. Особливості діяльності льода обумовлені геологічними умовами, у яких він перебуває. 6. Морозне розклинювання порід відбувається за счот розпираючої дії льоду, що періодично утворюється в породних тріщинах. 7. Другі фактори також можуть мати визначаючі значення при утворенні різних форм водно-гравітаційних явищ. 8. Сонце обладає також потужним магнітним полем.

Варіант Г

1. Вважається, що не менше семидесяти – восьмидесяти всіх осадочних порід на Землі має морське походження. 2. Тому оползневі явища по умовам формування і масштабам досить різноманітні – від невеликих по об'єму породних мас, що вимірюються десятками тонн. 3. Тому на любій ділянці суші відбувається чергування епох денудації, накопичення опадів та утворення кори. 4. Лава охолоджується у вигляді потоків, що в залежності від типа магми можуть складатися із ліпаритів, андезитів, децитів, трахитів. 5. В теперішній час прийнято вважати, що саме чотири з половиною мільярдів років назад почала формуватися земна кора. 6. Соліфлюкація може привести к утворенню специфічних форм рельєфа. 7. Приморські болота розвинуті на низьких підтоплюємих морем берегах, а також на періодично затоплюємих приливом площинах. 8. Приведені в настоящій главі дані дозволяють говорити про існування кругообігу речовини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антоненко-Давидович, Б. Як ми говоримо [Текст] / Б. Антоненко-Давидович. – К. : Либідь, 1991. – 253 с.
2. Бабич, Н.Д. Основи культури мовлення [Текст] / Н.Д. Бабич. – Л. : Світ, 1990. – 232 с.
3. Бабич, Н.Д. Практична стилістика і культура української мови [Текст] : навч. посібник / Н.Д. Бабич. – Л.: Світ, 2003. – 432 с.
4. Ботвина, Н.В. Міжнародні культурні традиції: мова та етика ділової комунікації [Текст] : навч. посібник / Н.В. Ботвина. – 2-ге вид., доп. та перероб. – К. : Арттек, 2002. – 208 с.
5. Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики [Текст] / Уклад. і головн. ред. В.Т. Бусел. – К. : Ірпінь; Перун, 2004. – 896 с.
6. Венжинович, Н.Ф. Сучасна українська літературна мова [Текст] : навч. посібник / Н.Ф. Венжинович. – 3-тє вид. випр. і доп. – К. : Знання, 2008 – 304 с.
7. Віденко, А.Н. Сучасне діловодство [Текст] : навч. посібник / А.Н. Віденко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Либідь, 2000. – 384 с.
8. Волощак, М. Неправильно – правильно [Текст] : довідник з українського слововживання / М. Волощак. – К. : Українська видавнича спілка, 2003. – 160 с.
9. Глушик, С.В. Сучасні ділові папери [Текст] : навч. посібник для вищ. та серед. спец. навч. закл. / С.В. Глушик, О.В. Дияк, С.В. Шевчук. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : А.С.К., 2002. – 400 с.
10. Головащук, С.І. Складні випадки наголошення [Текст] : словник-довідник / С.І. Головащук. – К. : Либідь, 1995. – 192 с.
11. Ділова українська мова [Текст] / за ред. О.Д. Горбула. – К. : Знання, 2004. – 222 с.
12. Загнітко, А.П. Українське ділове мовлення: професійне і непрофесійне спілкування [Текст] / А.П. Загнітко, І.С. Данилюк. – Донецьк : БАО, 2004. – 480 с.
13. Зубков, М. Сучасне українське мовлення [Текст] / М. Зубков. – К. : Торсінг, 2001. – 384 с.
14. Капелюшний, А.О. Стилiстика й редагування [Текст] : практ. словник-довiдник журналіста / А.О. Капелюшний. – Л. : ПАІС, 2002. – 575 с.
15. Коваль, А.Л. Ділове спілкування [Текст] / А.Л. Коваль. – К. : Либідь, 1992. – 297 с.
16. Коваль, А.П. Культура ділового спілкування [Текст] : навч. посібник / А.П. Коваль. – К. : Либідь, 1992. – 280 с.
17. Кротенко, Л.Я. Общая геология [Текст] : учеб. пособие / Л.Я. Кротенко. – 2-е изд. – Д. : Национальный горный университет, 2008. – 196 с.

18. Кротенко, Л.Я. Общая геология [Текст] : учеб. пособие / Л.Я. Кротенко. – Д.: Национальный горный университет, 2007. – 351 с.
19. Культура мови на щодень [Текст] / за ред. С.Я. Єрмоленко. – К., 1997. – 138 с.
20. Культура української мови [Текст] : довідник / за ред. В.М. Русанівського. – К. : Либідь, 1990. – 302 с.
21. Мацько, Л.Г. Культура української фахової мови [Текст] : навч. посібник / Л.Г. Мацько, Л.В. Кравець. – К. : Академія, 2007. – 360 с.
22. Михайлик, В.О. Українська мова професійного спілкування [Текст] : навч. посібник / В.О. Михайлик. – К. : Професіонал, 2005. – 496 с.
23. Мозговий, В.І. Ділова мова у професійному спілкуванні [Текст] : навч. посібник / В.І. Мозговий. – Донецьк : Альфа-прес, 2004. – 288 с.
24. Мозговий, В.І. Українська мова у професійному спілкуванні. Модульний курс [Текст] : навч. посібник / В.І. Мозговий. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 590 с.
25. Молдованов, М.І. Сучасний діловий документ [Текст] : зразки найважливіших документів українською мовою / М.І. Молдованов, Г.М. Сидорова. – К. : Техніка, 1992. – 399 с.
26. Новий російсько-український словник-довідник [Текст] / С.Я. Єрмоленко, В.І. Єрмоленко, К.В. Ленець, Л.О. Пустовіт. – К. : Довіра, 1996. – 797 с.
27. Плотницька, І.М. Ділова українська мова [Текст] : навч. посібник / І.М. Плотницька. 3-тє вид. – К. : Центр навчальної літератури, 2008. – 256 с.
28. Плющ, М.Я. Українська мова [Текст] : довідник / М.Я. Плющ, Н.Я. Грипас. – К. : Рад. школа, 1990. – 255 с.
29. Пономарів, О. Культура слова: Мовностилістичні поради [Текст] / О. Пономарів. – К. : СПОЛОМ, 2001. – 224 с.
30. Український правопис [Текст] / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Ін-т української мови – стер. вид. – К. : Наук. думка, 2003. – 240 с.
31. Універсальний довідник-практикум з ділових паперів [Текст] / С.П. Бибик, І.Л. Михно, Л.О. Пустовіт, Г.М. Сюта. – К. : Довіра; Рідна мова, 1997. – 399 с.
32. Чак, Є.Д. Складні випадки вживання слів [Текст] / Є.Д. Чак. – 2-ге вид., перероб. – К. : Рад. школа, 1984. – 185 с.
33. Шевчук, С.В. Ділове мовлення. Модульний курс [Текст] : підручник / С.В. Шевчук. – К. : Літера, 2003. – 448 с.
34. Шевчук, С.В. Українське ділове мовлення [Текст] : навч. посібник / С.В. Шевчук. – К. : Літера, 2001. – 480 с.
35. Ющук, І.П. Практичний довідник з української мови [Текст] / І.П. Ющук. – К. : Рідна мова, 1998. – 223 с.

Ганна Григорівна **Жданова**
Світлана Євгенівна **Ігнатська**
Наталя Григорівна **Костюк**
Ірина Костянтинівна **Цюп'як**
Олена Леонідівна **Чумак**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ТА ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ
З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ**
для студентів геологорозвідувального факультету

Комп'ютерна верстка Р.В. Івченко.

Друкується за редакцією авторів.

Підписано до друку 20.06.2012. Формат 30x42/4.
Папір офсетний. Ризографія. Ум. друк. арк. 4,8.
Обл.-вид. арк. 6,2. Тираж 100 пр. Зам. №

ДВНЗ «Національний гірничий університет»
49005, м. Дніпропетровськ, просп. К. Маркса, 19